

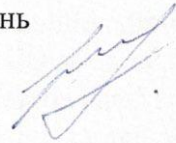
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему
«ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДЕРЖАВНЕ
УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ»

Студентка 2 курсу магістратури очної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньо-наукової програми «Державна служба»
Тівецька Маргарита Олегівна

Науковий керівник
д.держ.упр., проф
Гонюкова Лілія

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент (підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
публічної політики від 30 квітня 2024 р., протокол № 16.

Завідувач кафедри публічної політики, професор, доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України
Корчак Наталія Миколаївна

Київ – 2024

*До захисту
Лілія Гонюкова
в. о. с. 2024*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Кафедра: публічної політики
Спеціальність: **281**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Н.М.Корчак
(підпис)

«__» _____ 2024 р.

Індивідуальне завдання на кваліфікаційну магістерську роботу ТІВЕЦЬКОЇ МАРГАРИТИ ОЛЕГІВНИ

студентки 2 курсу, денної форми навчання

1. Тема роботи «Вплив громадянського суспільства на державне управління України» затверджена на засіданні кафедри, протокол № ____ від «__» _____ 20__ р. та призначений науковий керівник Гонюкова Лілія Василівна, к.держ.упр.

2. Вихідні дані до магістерської роботи (проекту)

3.1. Магістерська робота виконується на матеріалах монографічних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких досліджувався процес (феномен, процес, явище, механізм, метод і т. ін.) впливу громадянського суспільства на державне управління, нормативно-правових актів України та ЄС; актуальної інформації періодичних та інформаційних видань, ресурсів мережі Інтернет.

3.2. Об'єкт дослідження – громадянське суспільство та державне управління України.

3.3. Предмет дослідження – удосконалення взаємодії та взаємовпливу громадянського суспільства та державного управління в Україні.

3.4. Мета магістерської роботи – науково-теоретичне обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення взаємодії громадянського суспільства та державного управління України.

3.5. Завдання, що магістр повинен виконати для досягнення поставленої мети:

у розділі I. Теоретичні засади впливу громадянського суспільства на державне управління України

- на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел обґрунтувати наукові підходи до поняття громадянського суспільства та його роль в політичному процесі;
- визначити теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління.

у розділі II. Аналіз практичного впливу громадянського суспільства на державне управління в Україні

- охарактеризувати інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень;
- дослідити нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні.

у розділі III. Шляхи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління

- обґрунтувати інституційні обмеження взаємодії громадянського суспільства та публічного управління;
- визначити соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність взаємодії громадянського суспільства та державного управління;
- дослідити перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні.

4. Дата видачі завдання – _____ 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів магістерської роботи	Примітки
1	Аналіз проблеми, що досліджується, обґрунтування концепції та методів дослідження	вересень-січень – 2023 р.	3 кредит ЕКТС (90 год.)
2	Виконання науково-дослідних завдань та їх апробація, опис результатів дослідження	-березень 2024 р.	3 кредит ЕКТС (120 год.)
3	Формулювання висновків до розділів та загальних висновків магістерської роботи	квітень 2024 р.	0,5 кредит ЕКТС (15 год.)
4	Оформлення магістерської роботи, підготовка доповіді/презентації на захист	травень 2024 р.	0,5 кредит ЕКТС (15 год.)
Усього навчальне навантаження студента			7 кредитів ЕКТС (210 год.)

Здобувач вищої освіти

_____

(підпис)

ТІВЕЦЬКА Маргарита

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Керівник роботи

_____

(підпис)

ГОНЮКОВА Лілія

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

АНОТАЦІЯ

Тівецька М. Вплив громадянського суспільства на державне управління України. Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Кваліфікаційна магістерська робота присвячена розгляду методів та механізмів взаємодії громадянського суспільства і державного управління України. В процесі дослідження будуть розглянуті основні теоретичні підходи до визначення громадянського суспільства та державного управління, а також їхні взаємозв'язки. Також будуть проаналізовані існуючі практики взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням в Україні, включаючи роль громадських організацій, механізми громадського контролю, та інші аспекти. На основі цього аналізу будуть розроблені пропозиції щодо оптимізації взаємодії громадянського суспільства та державного управління для забезпечення більш ефективного та демократичного управління в Україні. Крім того, у роботі буде розглянуто роль громадських організацій, активних громадян та інших стейкхолдерів у формуванні та реалізації політики державного управління.

Висновки та рекомендації цієї роботи будуть спрямовані на покращення взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням в Україні з метою забезпечення більшої ефективності та демократичності управлінських процесів. Результати дослідження можуть бути корисними для удосконалення взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням в Україні та підвищення ефективності управлінських процесів.

Ключові слова: громадянське суспільство, державне управління, взаємодія, ефективність, демократія, громадські організації.

ANNOTATION

Tivetska M. The influence of civil society on public administration in Ukraine. Qualifying master's thesis for a degree of higher education of the second (master's) level in the field of knowledge 28 «Public Administration and Management», specialty 281 «Public Administration and Management.» – Educational and Research Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University, Kyiv, 2024.

The qualifying master's thesis is devoted to the methods and mechanisms of interaction between civil society and public administration in Ukraine. In the course of the research, the main theoretical approaches to the definition of civil society and public administration, as well as their interrelationships will be considered. It will also analyze the existing practices of interaction between civil society and public administration in Ukraine, including the role of public organizations, mechanisms of public control, and other aspects. Based on this analysis, proposals will be developed to optimize the interaction between civil society and public administration to ensure more effective and democratic governance in Ukraine. In addition, the paper will examine the role of civil society organizations, active citizens and other stakeholders in the formulation and implementation of public administration policies.

The conclusions and recommendations of this work will be aimed at improving the interaction between civil society and public administration in Ukraine in order to ensure greater efficiency and democracy of management processes. The results of the study may be useful for improving the interaction between civil society and public administration in Ukraine and increasing the efficiency of management processes. Ukrainian National Office of Intellectual Property and Innovation

Keywords: civil society, public administration, interaction, effectiveness, democracy, public organizations.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ	11
1.1 Поняття громадянського суспільства та його роль в політичному процесі .	11
1.2 Теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	26
2.1 Інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень.....	26
2.2 Нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні.....	35
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	45
3.1 Інституційні обмеження взаємодії громадянського суспільства та публічного управління.....	45
3.2 Соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність взаємодії громадянського суспільства та державного управління	53
3.3 Перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні	61
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна Україна переживає період інтенсивних трансформацій та реформ, що вимагає постійного адаптування державного управління до нових викликів і потреб суспільства. Громадянське суспільство виступає як ключовий актор у цьому процесі, маючи потенціал впливати на формування політики та контролювати дії державних органів. Таким чином, розуміння механізмів взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням стає критично важливим для подальшого розвитку демократії та забезпечення ефективного функціонування держави.

Метою кваліфікаційної роботи є науково-теоретичне обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення взаємодії громадянського суспільства та державного управління України.

Відповідно до поставленої мети, у цій роботі визначено такі **завдання**:

- на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел обґрунтувати наукові підходи до поняття громадянського суспільства та його роль в політичному процесі;
- визначити теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління.
- охарактеризувати інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень;
- дослідити нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні.
- обґрунтувати інституційні обмеження взаємодії громадянського суспільства та публічного управління;
- визначити соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність взаємодії громадянського суспільства та державного управління;
- дослідити перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні.

Об'єктом дослідження є громадянське суспільство та державне управління України.

Предметом дослідження є удосконалення взаємодії та взаємовпливу громадянського суспільства та державного управління в Україні.

Методи дослідження. Написання кваліфікаційної роботи супроводжувалось використанням методів структурно-функціонального аналізу для дослідження ключових аспектів функцій громадянського суспільства та впливу його структур на політичний процес як у вітчизняному, так і в міжнародному контекстах. Це допомогло у структуруванні та уточненні використовуваної термінології, а також дозволило проаналізувати дані з різних точок зору, виявити причиннонаслідкові зв'язки та сформулювати науково обґрунтовані висновки та рекомендації. Також використовувалися загальнонаукові методи дослідження, наприклад, аналіз і синтез, індукція і дедукція, для систематизації та узагальнення отриманих даних.

Інформаційною базою дослідження Інформаційною базою дослідження є широкий спектр наукових джерел, включаючи наукові статті, книги, звіти державних установ, аналітичні звіти міжнародних організацій та документи, пов'язані з публічним управлінням, політикою та громадським суспільством як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Важливим є врахування різноманітних підходів до розуміння та визначення громадянського суспільства та державного управління як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що впливають на ці процеси. Також необхідно враховувати роль інституцій, правових норм, соціокультурних чинників у формуванні та функціонуванні громадянського суспільства та державного управління. Врахування цих аспектів дозволить отримати комплексне та всебічне розуміння взаємодії між громадським суспільством та державним управлінням та розробити ефективні стратегії для подальшого розвитку суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вперше використаному комплексному підході до аналізу взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням в контексті України. Робота розкриває не лише основні аспекти цієї взаємодії, але й виявляє ключові фактори, що впливають на неї, та пропонує конкретні рекомендації щодо оптимізації

управлінських процесів та сприяння розвитку громадянського суспільства в країні. Такий підхід може послужити основою для подальших досліджень у сфері державного управління та громадянського розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні бази для розроблення та впровадження стратегій та політик, спрямованих на покращення взаємодії між громадянським суспільством та державним управлінням в Україні. Рекомендації, що випливають із цього дослідження, можуть бути використані урядовими органами, громадськими організаціями та активними громадянами для зміцнення демократичних процесів, підвищення ефективності управління та сприяння соціальному розвитку країни. Такі результати можуть також бути корисними для міжнародних організацій та донорських програм, які співпрацюють з Україною у сфері демократичного розвитку та підтримки громадянського суспільства.

Особистий внесок магістра. Кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Результати, отримані під час дослідження, пройшли апробацію та обговорення з консультантами та викладачами кафедри. Цей процес забезпечив важливий зворотній зв'язок та надав цінні рекомендації. Це сприяло конкретизації інтерпретації результатів дослідження та визначенню додаткових напрямків для майбутніх досліджень.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

1.1 Поняття громадянського суспільства та його роль в політичному процесі

Громадянське суспільство є ключовим компонентом сучасного політичного ландшафту, визначаючи динаміку та напрями розвитку суспільства. Воно складається з незалежних громадських організацій, активних громадян та інших цивільних учасників, які діють поза владними структурами. Роль громадянського суспільства полягає в захисті прав та інтересів громадян, сприянні демократичному процесу та забезпеченні взаємодії між владою та населенням. Його активна участь формує принципи відкритості, відповідальності та партнерства, що сприяє збереженню демократичних цінностей та розвитку суспільства. В умовах глобалізації інтелектуальна сфера перетворилась на важливий ресурс, який прагнуть опанувати передові міжнародні корпорації та країни світу, бо на сьогоднішній день такий ресурс виступає водночас і товаром, і потенційним капіталом для підприємства. Дедалі частіше об'єкти права.

Політичне управління – це система взаємозв'язків між суб'єктами та об'єктами, які включають владні структури та зворотний зв'язок. Суб'єктами управління можуть бути політики та посадові особи, що реалізують державну політику. Об'єктами управління виступають політична система та суспільство. Крім того, до суб'єктів управління відносяться інституції, партії та інші організації громадянського суспільства, що мають вплив на державу. Ефективність політичного управління забезпечується активним взаємодією між владою та громадянами.

Поняття «громадянське суспільство» еволюціонує та отримує різноманітні інтерпретації в різних типах соціумів. Його можна тлумачити як рівень розвитку суспільства, сферу недержавних відносин та інститутів або як

вияв культури та свідомості громадян. Громадянське суспільство – це мережа соціальних зв'язків і інститутів, що діють незалежно від держави, але взаємодіють з нею в рамках правового поля, особливо в демократичних суспільствах. У різних соціальних контекстах воно отримує різні визначення: від розгляду як індикатора загального рівня розвитку суспільства до розуміння його як сфери незалежних від держави інституційних відносин. Також, громадянське суспільство може розглядатися як вираз культури та свідомості громадян. У будь-якому випадку, воно представляє собою мережу соціальних зв'язків і інститутів, що взаємодіють з державою в рамках правового поля. Ця взаємодія особливо важлива в контексті демократичних суспільств, де громадянське суспільство виступає важливим суб'єктом громадянської участі та контролю за владою.

Однією з трьох сфер діяльності, поряд з урядом та приватним сектором, часто називають громадянське суспільство. Це сфера добровільних об'єднань людей, в межах котрої окремі громадяни вдаються до групових дій, направлених на реалізацію загальних потреб, визначених ними спільних ідей та інтересів [4]. Передусім, ключову роль у «представництві громади» належить громадянському суспільству. Завдяки цьому здійснюється комплексне формування цілей, завдань і проблематики, котрі перебувають поза сферою «загального інтересу», що перебуває в полі впливу органів державної влади. Крім того, громадські організації виступають не у власних інтересах, а в інтересах своїх громад. Вони діють як медіатор, тобто виступають у ролі посередника між владою та громадою [24].

Карл Поппер описує «відкрите суспільство» як концепцію, що вірить у потенціал людини, загальну справедливість і розум. Він вважає, що це тип суспільства є реальністю у розвинених західних демократіях. Незважаючи на те, що такі суспільства мають проблеми, такі як злочинність та зловживання вільним ринком, вони, на думку Поппера, все ж кращі, більш вільні, головним чином чесніші та справедливіші, ніж будь-які попередні суспільства [9].

Спираючись на теоретичні напрацювання ідей громадянського суспільства, можна вирізнити такі засади громадянського суспільства, що в основній масі слідують або напряду визначені в Конституції України та одночасно вважаються характерними ознаками громадянського суспільства:

- свобода та ініціатива особистості, що спрямована на задоволення власних матеріальних і культурних можливостей, не порушуючи при цьому загальних інтересів суспільства (ст. 22, 23, 29 та інші Конституції України) [15];

- формування громадських відносин у відповідності до основоположного принципу справедливості, відповідно до якого особа має вважатися метою, а не засобом (ст. 21, 22 Конституції України) [15];

- забезпечення принципу реалізації рівних прав і можливостей у галузі політики, економіки та духовної сфери життя суспільства (ст. 24 Конституції України) [15];

- неухильне забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, що передбачає розуміння принципу автономності громадянського суспільства по відношенню до державної влади (ст. 22 Конституції України) [15];

- визнання і гарантування ідей верховенства Права, що відображається в його поділі на публічне і приватне, теорії розподілу права і закону та визнанні, що право може існувати поза своєю інституційною формою - законодавством. Магістральна орієнтація права на людяну трудівника і власника, на рівний правовий статус у сфері приватного права державних, громадських структур і окремого громадянина;

- підпорядкованість громадянському суспільству демократичної правової соціальної держави, сутність соціальної спрямованості якої виявляється в тому, що держава, використовуючи всю палітру відповідних демократичних владноуправлінських засобів, забезпечує своїм громадянам економічну та іншу безпеку, особисту свободу і суспільну злагоду.

Найважливіші ролі громадянського суспільства:

- громадянське суспільство є засобом для вираження індивідуальної ідентичності, самоорганізації та реалізації особистих інтересів;
- громадські організації самостійно розв'язують значну частину соціально важливих питань або співпрацюють з місцевими органами самоврядування, що полегшує виконання державних функцій;
- інститути громадянського суспільства гарантують захист особистих прав громадян, надають їм впевненість у власних можливостях та служать опорою у взаємодії з державою, сприяючи формуванню «соціального капіталу»;
- ці інститути систематизують та регулюють протести та вимоги громадян, що сприяє функціонуванню демократичної влади. Також вони захищають інтереси конкретних груп у їхніх взаємодіях з іншими групами, надаючи кожній можливість бути почутою владною ієрархією [22].

Практична ознака визначає значення ролі суспільства в соціальній системі, через яке воно сприймається як фундамент для розвитку демократичного устрою та вияву свободи. Втім, повноцінно здійснювати зазначені ролі громадянське суспільство не може, оскільки йому не притаманна хоча б одна з його найважливіших ознак, до котрих належать:

- публічне життя, що будується на принципах свободи та рівності осіб, правовий захист яких забезпечується відповідно до Конституції та законів;
- діяльність, націлена на задоволення інтересів суспільства та публічну політику, передбачає сприяння кооперації та згуртованості на підставі принципів взаємодовіри та співпраці;
- доступ до публічного простору та можливостей взаємодії допомагає у створенні публічного життя та розвитку громадської думки;
- автономні громадські об'єднання, які є незалежними від держави і добровільними, розуміють свою автономію як на рівні індивіда, так і на рівні колективу [7].

Під громадянським суспільством розуміють сукупність взаємодії між громадянами та утвореними ними групами і організаціями. При цьому інститут

держави і громадянського суспільства гармонійно взаємодоповнюють один одного. При цьому якщо інститут державного регулювання базується на управлінських функціях, а громадянське суспільство – на принципах самоорганізації, то в сукупності вони здійснюють важливу функціональну спрямованість щодо адаптації політичної системи суспільства.

Відтак, на переконання автора, слід акцентувати увагу на дослідженні питання становлення та розвитку громадянського суспільства в сучасному соціумі безпосередньо на основі прикладу України. Формування, представлення та задоволення потреб окремими особами та їхніми об'єднаннями є однією з цілей взаємодії. Тобто це та царина у сфері суспільних відносин, де інститути громадянського суспільства функціонують як представники груп інтересів, які здійснюють посередницькі функції між індивідами та урядом, а також рештою суспільства. Таким чином, громадянське суспільство – це не просто сфера, а й різновид комунікації, своєрідна модель організації суспільства з притаманними їй культурою та культурою взаємодії.

Таким чином, громадянське суспільство забезпечує голос громадян у формуванні та реалізації політики, а державне управління сприяє реалізації цих ідей через створення ефективних механізмів влади. Аналіз взаємодії між ними в контексті сучасних теоретичних підходів може виявити ключові принципи та механізми, які лежать в основі їх співпраці та взаємодії в умовах постійних змін у суспільстві. Такий підхід сприяє більш глибокому розумінню динаміки відносин між громадянським суспільством та державним управлінням і сприяє розвитку ефективних стратегій співпраці.

1.2 Теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління

Історичний екскурс розвитку теорій та поглядів на громадянське суспільство бере свій початок ще з доби стародавньої філософії Платона та Аристотеля, де дане визначення стало відрізнятися від інших суспільнополітичних явищ. Т. Гоббс вважав громадянське суспільство як

органічний стан для підданих, а пізніше Гегель закріпив за громадським суспільством завдання щодо створення дійсного громадянського права. Британський філософ А. Фергюсон акцентував увагу на тому, що найголовнішою ознакою громадського порядку виступає його здатність до збереження власного «я». Працюючи над «Досвідом історії громадянського суспільства», автор заклав основу традиції щодо формування в суспільстві позитивного оцінювання стану громадянського суспільства, котре постає водночас як засіб і мета благополуччя та задоволення людини, адже, на його думку, тільки в соціальному середовищі людина може бути щасливою [8].

Поняття громадянського суспільства сучасні дослідники політики намагаються визначити, не відмежовуючи його від державного та націєтворчого розвитку. Зрозуміло, що в абсолютній більшості країн світу окрема нація, залишаючись безпосередньо соціальною опорою держави, має набути статусу титульної або домінуючої нації. Американський політолог Е. Шилз відзначає, що для громадянського суспільства нація передусім важлива як консолідаційна основа. Панівною спільнотою в умовах національної держави є титульна нація. До певної міри національність є обов'язковою ознакою для наявності громадянського суспільства. Усвідомлення власної нації сприяє зміцненню турботи про загальний благоустрій народу, а також посилює прихильність до традицій. Науковець називає громадянське суспільство особливістю новітніх національних держав. Завдяки своїй невід'ємній ролі по відношенню до домінуючої нації воно спроможне функціонувати і фактично виконує цю функцію незалежно від національної держави [24].

Загалом британським дослідником Д. Кіном було виокремлено декілька тенденцій, якими визначається формування громадянського суспільства в Європі:

- відновлення уявлень про громадянське суспільство в країнах Східної та Центральної Європи та їх практична популяризація під час проведення посткомуністичних переворотів на початку 1990-х років;

- розвиток нових технологій супутникових та комп'ютерних технологій і комунікацій;
- становлення нових світоглядних установок щодо життя в умовах потенційно небезпечного глобального середовища під тиском руху пацифістів та екологічних активістів;
- зростання популярності ідеї нового міжнародного політичного порядку внаслідок розпаду світових комуністичних систем радянського зразка;
- істотне підвищення ролі неоліберальної економічної концепції та розширення ринкової економіки капіталістичного типу в усьому світі;
- масові настрої зневіри, насамперед у середовищі населення країн «третього світу», щодо очікуваної допомоги постколоніальним країнам в економічному плані
- посилення стурбованості через небезпечний внутрішньополітичний вакуум, що сформувався унаслідок падіння державних утворень та імперій і став приводом для низки громадських конфліктів у багатьох частинах світу [24].

Основу держави складають рівноправні у своїх прав та відповідальності громадяни, які номінально є автономними від держави, проте співпрацюють з нею для досягнення спільного блага, громадянське суспільство. У свою чергу, держава забезпечує захист засад демократичного управління всіма об'єднаннями громадян, котрі формують безпосередньо громадянське суспільство. Проте для забезпечення цивілізованого розвитку обох явищ необхідним є запровадження надійного, результативного та збалансованого механізму їхньої взаємодії та взаємозбагачення [3].

До складу даного механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави належить надзвичайно широка комунікація з громадськістю в її визначених інституційних проявах (наприклад, громадські слухання та дискусії, публічні дебати, здійснення громадського контролю за діяльністю представників органів державної влади, громадська експертиза суспільно значущих проектів нормативно-правових актів, здійснення

соціального партнерства тощо), що покликана сприяти підвищенню якості життя громадян та їхнього взаємозбагаченню. Впровадження зазначеного комплексу заходів спрямоване на пошук загального громадського консенсусу та взаємного порозуміння, ідентифікацію взаємних інтересів між сторонами такої взаємодії, прозоре визначення соціальних пріоритетів і позицій у процесі переговорів, узгодження точок зору з актуальних суспільних питань, форм і методів урегулювання конфліктів, узгодження спільних дій, розробку взаємоприйнятних правових, політичних та адміністративних рішень тощо.

Проблему взаємодії українського громадянського суспільства та держави О. Кучерук та І. Похило визначають як питання щодо розподілу їхніх компетенцій. Вони наголошують, що це не є їхньою конфронтацією чи протистоянням, незважаючи на те, що подібне явище є поширеним навіть у демократичних країнах. Швидше, це визначення зумовлює відмінності в різних підставах організації співіснування людей на засадах конфліктності, взаємного примирення та поєднання індивідуальних інтересів [20].

Незважаючи на своє різноманіття, політичні партії і досі не в змозі забезпечити реалізацію базових з точки зору громадянського суспільства функцій розпізнавання та об'єднання різноманітних інтересів громадян, тобто визначення та агрегування основних політичних інтересів громадянського суспільства. Недоліки у функціонуванні політичних партій стають причиною неповноцінної реалізації їхньої ключової місії, що включає не лише розпізнавання та об'єднання інтересів громадян, а й створення ефективної платформи для їхнього висловлення та втілення у політичні рішення. Відсутність адекватної відповідності між політичними партіями та реальними потребами суспільства породжує відчуття роз'єднаності та недовіри до політичного процесу. Це вимагає від політичних акторів більшої відповідальності та зусиль у вирішенні проблем, що стоять перед громадянами, а також активної взаємодії з громадянським суспільством для забезпечення більш ефективного представництва та виконання їхніх інтересів. Поряд з політичними партіями, до складу громадськості належать такі зацікавлені

групи, як ділові об'єднання, галузеві профспілки, товариства споживачів та інші благодійні установи. Сюди також належить «третій сектор». Важливість місцевого самоврядування визначається тим, що завдяки йому здійснюється найбільш раціональне співвідношення національних інтересів з урахуванням інтересів кожної територіальної громади, в чому і полягає його роль як вагомого інструменту громадянського суспільства [29].

Державне адміністрування дозволяє розглядати його як процес діяльності низки складних соціальних систем: керівної системи – державної влади як детермінуючого владного суб'єкта; елементів суспільного життя, що зазнають управлінського впливу з боку держави як об'єктів управління; системи зворотного впливу – численних інститутів державної влади та громадянського суспільства, що втілюють у життя різноманітні зв'язки: безпосередні та опосередковані, вертикальні та горизонтальні. Істотною характеристикою такої системи є існування різноманітних видів відносин: суб'єкт-суб'єктних і суб'єктоб'єктних. Основний зміст соціальної системи складає зміст взаємовпливів, що виступають як певне діалектичне співвідношення потреб, цілей, інтересів громадянського суспільства та спроможностей держави. З методологічної точки зору необхідно розуміти, що головним цільовим спрямуванням діяльності системи є не її існування суто «для себе», а гарантування параметрів відповідного стану та процесу становлення і розвитку суспільства, реалізація його потреб, очікувань, інтересів, сподівань. Звідси виникає унікальність та надзвичайна важливість взаємовідносин державного управління із суспільством [23].

Атрибут влади охоплює практично всі ланки державного управління і не залишає людей байдужими. Отже, філософія управління має брати до уваги характер влади, який може аналізуватися в персональному, організаційному, соціальному та духовному вимірах. З огляду на це, відносини прямої та зворотної дії в системі державного управління в залежності від того, на якому аспекті влади - інституційному, соціальному чи духовному акцентується увага, і вони можуть мати різну специфіку. Громадянське суспільство – сукупність

незалежних суспільних інститутів та відносин, які формують та створюють необхідні умови для самореалізації особистості та груп, здійснення приватних індивідуальних та суспільних інтересів і потреб. Зазначені інтереси втілюються завдяки діяльності наступних суспільних інститутів: сім'я, церква, система освіти, наукові, професійні, творчі та інші спілки, об'єднання, асоціації [62].

Дана риса обумовлена системним характером суспільства, його колективною працею, потребами у взаємодії в трудовій діяльності та побуті, а також в обміні продуктами матеріального і духовного характеру. Поза структурою суспільства, що зовні упорядковує дії багатьох соціальноекономічних, політичних, культурних, ідеологічних чинників, важко уявити собі духовне життя людей. В період функціонування соціуму виділяють наступні механізми керуючого впливу на соціальну систему: мимовільний та свідомий. Що стосується стихійного механізму управління, то вплив на систему відбувається через колізію, взаємопроникнення і перетин різноманітних сил, які нерідко конфліктують і суперечать одна одній. Паралельно зі стихійними, неконтрольованими чинниками в суспільстві існують і чинники свідомої керованості, що пов'язані з доцільною діяльністю людей. Це виражається у становленні особливих громадських інститутів – суб'єктів управління, під якими слід розуміти сукупність органів і організацій, що реалізують свідомий тиск на суспільні системи з погляду досягнення певного результату [63].

Важливі, системоутворюючі аспекти економічної, соціальної та політичної системи залежать від громадянського суспільства. Вчені підкреслюють, що громадянське суспільство не можна розглядати як щось, що існує поза державою, оскільки його розвиток відбувається паралельно з формуванням політичних інститутів, у тісній взаємодії та переплетенні. Лише на певному етапі відбувається відокремлення окремих інститутів, що вказує на розмежування громадянського суспільства та політичної сфери як двох незалежних систем. Це свідчить про тісний взаємозв'язок та постійний обмін між громадянським суспільством і політичною системою, який відбувається за постійною взаємодією [25].

Держава, виражаючи загальносуспільні інтереси та здійснюючи правове впорядкування публічної влади, відіграє в цьому процесі різноманітну функціональну роль по відношенню до інститутів громадянського суспільства. При цьому держава вважається керованою системою по відношенню до громадянського суспільства, що, відповідно, є підвладною управлінню структурою, хоча й має дієві механізми саморегуляції [4].

Держава, сформована внаслідок взаємодії різних складових суспільства, володіє великою владою і впливом на його процеси. Вона функціонує як керівна система, що визначає ключові аспекти суспільного життя і впливає на них. Важливо зазначити, що держава не лише реагує на події в суспільстві, а й активно впливає на них, виявляючи значну енергію та ініціативу. Її діяльність визначається не лише обставинами, але й активним втручанням у розвиток суспільства. Цей активний підхід пояснюється сутністю держави як дієвого і живого організму, що постійно реагує на потреби та виклики суспільства, сприяючи його розвитку і змінам. Ініціатива держави у формуванні політик, створенні законодавства та здійсненні реформ відображається на всіх сферах життя суспільства, від економіки до культури, від політики до соціальних відносин.

У той же час, дослідники підкреслюють, що держава виступає як упорядник влади економічно домінуючих політичних сил. Громадянське суспільство, яке стоїть на захисті індивідуальної і духовної автономії від держави, та просуває правові гарантії такої автономії, захищає як особисті, так і громадські інтереси, активно сприяючи процесам політичної демократизації та встановленню правової державності [3].

Процес переходу до верховенства права визначається типом політичної системи в суспільстві, яка відображає різноманітні інтереси соціальних груп. Ці групи впливають на політичну владу через громадські організації та рухи. Політична система, на думку Т. Дашо, створює механізм, який дозволяє реалізувати владу і суверенітет народу. Вона виконує різні функції, такі як

адаптивна, регулятивна та інноваційна, але головним її наповненням є реалізація інтересів громадян, суспільних прошарків і груп суспільства [9].

Система відносин держави і громадянського суспільства в процесі управління охоплює основні напрями: економічної, політичної та духовної сфер (рис. 1.1). Цілісність системи відносин влади і суспільства забезпечує належне функціонування державного управління, враховуючи потреби та інтереси громадян та забезпечуючи стабільність та розвиток суспільства. Такий комплексний підхід до взаємин держави і громадянського суспільства в управлінні є важливим для підтримки демократичних цінностей та забезпечення сталого розвитку країни.

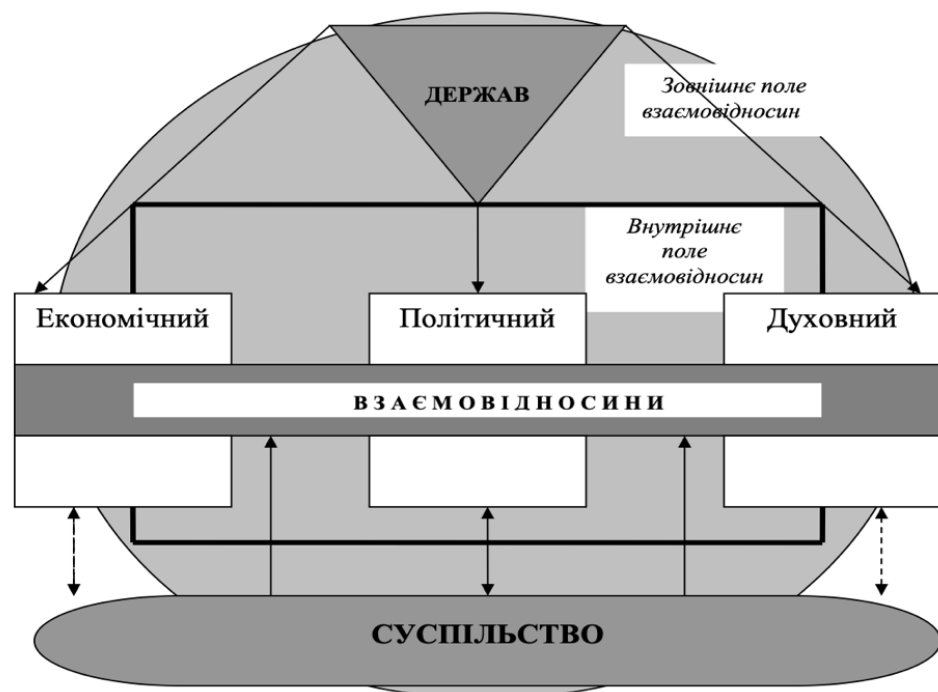

Рис. 1.1 Взаємодія громадянського суспільства та державного управління

Джерело: [1].

Дослідження проблеми взаємодії влади та громадянського суспільства в Україні передбачає визначення сутності обох сторін взаємодії між суб'єктом (державою) та об'єктом (суспільством). Досліджуючи проблематику взаємозв'язку між суспільством і державою, можна виділити декілька принципів взаємодії, а саме:

- досягнення оптимального співвідношення державних та особистих інтересів;
- забезпечення узгодженості між державою та особою;
- існує сукупність обопільних прав та відповідальності держави і громадянина;
- рівність основних прав і обов'язків громадян;
- взаємовідповідальність між особою та державою;
- розширення прав і свобод громадянина, посилення його громадянської активності, посилення соціальної відповідальності та підвищення самодисципліни у виконанні покладених на нього обов'язків;
- правомірність їхніх відносин [7].

Сприятливе середовище для налагодження взаємозв'язків між двома основними складовими системи державного управління створює внутрішнє поле. Саме тому однією з ключових задач державного управління є ефективне використання цього простору. При цьому кожна зі сторін бажає отримати адекватну за формою та змістом компенсацію, в іншому випадку це складно вважати взаєминами, а в окремих випадках – взаєминами з недостатньо окресленими правилами та термінами взаємодії. Адекватність відносин можна розглядати з двох точок зору. Першою є суттєва відповідність, що може бути віднесена до економічних аспектів і розглядається з позицій матеріального або дотикового виміру.

Адекватність у сфері взаємодії можна розглядати з двох точок зору. З одного боку, це є суттєва адекватність, яка належить до економічних аспектів і визначається з точки зору використання матеріальних ресурсів або практичної користі. З іншого боку, це стосується морально-психологічної адекватності, тобто очікуваного результату. У розрізі окреслених напрямків відповідність форм і методів взаємодії знаходить своє вираження в наступних аспектах:

- в економічних термінах це співвідношення половини і більше витрачених ресурсів (як потребує матеріальних, так і нематеріальних затрат);

– у політичних аспектах отримання очікуваних результатів, які на рівні підсвідомого асоціюються з фактом вибору тієї чи іншої суспільної організації (політичної партії, групи і т.д.);

– у духовному вимірі це надання психологічної та моральної допомоги з питань формування та зміцнення внутрішніх станів для успішного просування у напрямку вирішення як особистих, так і суспільних проблем.

Одним із аспектів становлення демократичних інститутів у країні є встановлення правових засад взаємодії між органами влади та громадянами. Для детального розгляду цього процесу з правової перспективи, важливим є проведення аналізу та визначення основних принципів, що дозволять оцінити практичний вплив громадянського суспільства на управління держави України. Осмислення ролі громадян у владних структурах та їхнього взаємодії з урядом є важливим етапом у забезпеченні ефективності демократичного процесу та стабільності суспільства. Подальше дослідження цього питання може пролити світло на способи вдосконалення взаємодії між владою та громадянами.

Висновки до розділу 1. У розділі 1 розглянуто поняття громадянського суспільства та його вплив на політичний процес. Громадянське суспільство, як ключовий складник сучасного політичного ландшафту, визначає динаміку та напрями розвитку суспільства. Воно складається з незалежних громадських організацій, активних громадян та інших цивільних учасників, які діють поза владними структурами. Роль громадянського суспільства полягає в захисті прав та інтересів громадян, сприянні демократичному процесу та забезпеченні взаємодії між владою та населенням. Його активна участь формує принципи відкритості, відповідальності та партнерства, сприяючи збереженню демократичних цінностей та розвитку суспільства.

Також розглянуто теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління. Дослідження показує, що громадянське суспільство та державне управління мають складні та взаємопов'язані відносини, які впливають на розвиток суспільства та формування демократичних інститутів. Аналіз показує, що громадянське суспільство і

державне управління взаємодіють у різних аспектах, таких як економічні, політичні та духовні, що відображається у специфіці їхніх відносин. Успішна взаємодія між громадянським суспільством та державним управлінням залежить від забезпечення відповідності форм і методів співпраці відповідним аспектам суспільного життя. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективність та стабільність політичного процесу та сприяє побудові сильної демократичної системи. Отже, взаємодія між ними є ключовою для ефективного функціонування політичної системи та забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень

Проведення дієвого публічного контролю є недосяжним в умовах недостатньої залученості громадськості до роботи органів публічної влади. Щоб забезпечити виконання завдань щодо реалізації сучасних стандартів демократичної участі громадськості, державі доцільно забезпечити сприятливі умови для забезпечення ефективної діяльності громадських об'єднань щодо формування та реалізації державної політики. Зокрема, слід напрацювати надійні та ефективні механізми щодо надання публічної інформації про результати функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, що забезпечить її участь у процесі підготовки, узгодження та затвердження як загальнодержавних, так і регіональних управлінських рішень, а також моніторингу їх реалізації.

У цілому, під публічною участю слід розглядати включеність громадян в управлінські процеси за рахунок застосування різноманітних методів і засобів. На думку дослідників, громадська участь цілком природно сприймається як постійний механізм впливу громадськості та органів влади, які несуть відповідальність за розроблення, затвердження та впровадження рішень, що охоплює такі інструменти, як усвідомлення проблематики, широке інформування громадськості, визначення громадських поглядів, встановлення пріоритетів та уподобань, які керують поведінкою громадян у їхньому сприйнятті органів влади [5].

Громадяни залучаються за визначеними законодавством, нормативноправовими актами місцевих органів влади, а також відповідно до встановленої практики. Під формами залучення розуміються основні, конкретні методи, що застосовуються в рамках встановлених правових,

організаційноправових та організаційних норм, і що дозволяють громадянам здійснювати свої повноваження в межах територіальної громади [11]. На сьогодні дослідники визначають такі форми громадської участі: очну та заочну (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні види участі громадян у процесі реалізації громадського контролю в системі публічного управління

Види участі	Формальна	Неформальна
Форми участі	Участь громадян в процесі ухвалення управлінських рішень та здійснення контролю за їх реалізацією	Опосередкована участь громадян в ухваленні управлінських рішень та здійснення контролю за їх реалізацією
Сутність	Громадянин приймають участь в громадських слуханнях, комісіях, присутність на засіданнях сесій міських рад, діяльності консультативно-дорадчих органах, у роботі круглих столів, у виборчому процесі.	Інформаційні запити та звернення громадян, в тому числі, шляхом подання електронних петицій, використання інтерактивного спілкування та участь у громадських опитуваннях.

Джерело: [32].

Канадські дослідники Т. Беклі, Д. Паркінс та С. Шепард в свою чергу надали наступну характеристику класифікації видів громадської участі:

- пряма участь, яка передбачає безпосереднє особисте спілкування учасників, поділяючись на форми, корисні для малих груп (громадські консультативні комітети, фокус-групи, семінари, круглі столи), і для великих груп (дні відкритих дверей, зустрічі в муніципалітеті, громадські слухання тощо);

- непряма участь, що передбачає взаємодію без особистого спілкування, наприклад, звернення до представників влади (листи, запити), збирання підписів, референдуми, голосування тощо;

- новітні форми участі через використання електронних та інтернеттехнологій [32].

Найновітніші моделі представлення, які використовуються переважно в мережі Інтернет, розраховані, як правило, на широке та стрімке інформування або на візуалізацію та комп'ютеризацію інших форм подання інформації.

До категорії новітніх форм відносяться:

- соціальні медіа;
- електронні засоби залучення громадян (використання електронних геоінформаційних технологій для об'єднання громадян у спільноті, розробка програмного забезпечення), інтернет-платформи громадської участі (включаючи участь у соціальних мережах);
- медійні інструменти залучення тощо [12].

Таблиця 2.2 відображає змістовні показники визначення форм участі населення у відповідності до класифікації вчених Т. Беккінса, Дж. Паркінса запропонованій вченими Т. Беклі, Д. Паркінсом та С. Шепардом кваліфікації.

Таблиця 2.2

Основні показники сутності різновидів громадянської участі

Непрямі форми участі	Прямі форми участі	Новітні форми участі
не забезпечують персонального спілкування між учасниками.	Малі групи	використовуються в інтернет-просторі, для масового та ефективного розміщення інформації або візуальної презентації.
	громадські дорадчі комісії, цільові групи, тематичні семінари, круглі столи тощо.	
виступи перед владою проведення референдумів участь у голосуваннях тощо.	Великі групи	Форми е-участі громадян, інтернетні форми громадської участі, соціальні медіа, телевізійні інструменти участі.
	дні відкритих дверей, наради в органах місцевого самоврядування, відкриті слухання.	

Джерело: [32].

Всі ці форми присутні в Україні. Необхідно зауважити, що з поширенням цифрових та інтерактивних технологій дієвість безпосередньої та непрямой форм залучення громадян до участі в житті суспільства стає дедалі меншою. Зокрема, на заміну таким формам, як консультативні громадські комітети,

публічні слухання, громадські ради та інші, поступово витісняються новими, технологічними, сучасними та більш ефективними формами. Необхідно зазначити, що процес формування громадської думки має здійснюватися та підтримуватися відповідно до нижченаведених принципів, що стосуються всіх суб'єктів, які задіяні у сфері участі громадськості у процесах прийняття рішень:

- повагу до позиції органів влади, які несуть відповідальність і підзвітність за свої рішення;
- оперативність, де всі учасники надають відповідний зворотний зв'язок;
- повагу до незалежності, незалежно від того, чи збігаються їх погляди з точкою зору органів влади;
- доступність завдяки чіткому використанню мови та відповідним можливостям участі, як офлайн, так і онлайн;
- прозорість, відкритість і підзвітність;
- недискримінацію та інклюзивність, щоб усі групи, включаючи тих, хто у найбільш вразливому становищі, могли бути почутими та їхні думки враховані;
- гендерну рівність і рівні можливості для всіх груп, зокрема для тих, хто має особливі потреби та інтереси, таких як молодь, люди похилого віку, особи з обмеженими можливостями і меншини [32].

Дослідження суспільних настроїв здійснюються за допомогою різних методів, серед яких:

- соціологічні дослідження та спостереження, такі як опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів та фокус-групи;
- створення спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ
- експрес-аналіз коментарів, оглядів, інтерв'ю та інших матеріалів у ЗМІ з метою виявлення позицій соціальних груп;
- обробка та узагальнення звернень і пропозицій громадян;
- аналіз інформації зі спеціальних поштових скриньок.

На особливу відзнаку слід ставити портал держави, на порталі розміщується державна звітність, інформація про результати її діяльності, звернення громадян, проведення публічних дискусій з приводу проєктів законодавчих актів. Дієвість даних інструментів дозволяє зробити введення подібного е-урядування наближеним до практичної реалізації, що підтверджується підтримкою з боку більшості провідних провладних партій в Україні.

Поміж способів здійснення впливу з боку організацій громадян на формування та реалізацію рішень, що впливає на вироблення державних політик, необхідно відокремити декілька наступних:

- направлення органами влади, які напряду здійснюють підготовку та прийняття державних рішень, звернень, вимог до глави держави, законодавчого органу (зокрема, парламентських комітетів), органів виконавчої влади, державних комітетів тощо;
- підготовка громадських експертиз, експертних висновків та оцінок щодо конкретних документів, рішень та здійснення громадського контролю за їх реалізацією;
- безпосередня активність громадян (вибори, референдуми); непряме вираження громадянами їх потреб (зокрема, представництво власних ініціатив в органах державної влади через депутатський корпус всіх рівнів, через обраних представників влади, політичні партії);
- проведення публічних заходів (мирних зібрань, інших масових заходів);
- участь представників об'єднань громадян у роботі недержавних аналітичних центрів.

Так, ефективність впливу об'єднань громадян на формування державної політики безпосередньо залежить від рівня інституціоналізації суспільнополітичної активності громадян, який можуть забезпечити самі організації громадянського суспільства [37].

Ефективна участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики вимагає, щоб проблеми, які висловлюють громадяни, вирішувалися за їхньої активної участі у прийнятті рішень. Співпраця між організаціями громадянського суспільства та місцевими органами виконавчої влади може бути успішною, якщо громадяни будуть краще поінформовані про свої права та можливості, а також якщо будуть використовуватися існуючі механізми зв'язків з громадськістю та розроблятися нові методи залучення.

Галина Шаульська розрізняє сучасні вертикальні та горизонтальні методи співпраці органів влади та інститутів громадянського суспільства: проведення виборів; створення та робота консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування; громадські слухання, громадські обговорення, конференції, семінари, круглі столи; укладання угод та договорів про співпрацю на міжрегіональному рівні; механізм фінансування проектів, програм, діяльності громадських організацій; моніторинг громадської думки та проведення соціологічних досліджень; просвітницька діяльність [68].

Громадськість тісно взаємодіє з державою в сфері публічного управління через різноманітні форми діяльності. Серед найбільш поширених можна виділити такі:

- передача владних повноважень громадським організаціям; проведення публічних консультацій;
- проведення публічного моніторингу; оцінка ефективності діяльності влади залученням громадян;
- обмін інформацією між владою та громадськістю;
- здійснення громадського контролю;
- здійснення адміністративно-сервісних дій держави та інші форми співпраці;
- активна участь у процесі формування законів;
- участь громадськості у правоохоронній сфері [28].

На думку переважної кількості правників, співпраця держави та інститутів громадянського суспільства відбуваються за низкою таких правових форм:

1. Парламентарна участь громадськості у процесах нормотворчості держави, що здійснюється завдяки залученню їхньої участі в процесі опрацювання та узгодження проєктів нормативно-правових актів: проведено громадські громадські обговорення проєктів регуляторних актів; здійснено консультації з широким колом громадськості в нормотворчому процесі; забезпечено вільний доступ до інформації про діяльність органів виконавчої влади.

2. Участь громадськості в правозахисній сфері державного управління заключається в наданні компетенцій державним органам, громадському контролю.

3. Участь громадськості у правоохоронній діяльності держави, що охоплює здійснення можливості реалізовувати повноваження щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення; співробітництво з правоохоронними органами із забезпечення громадського порядку; сприяння попередженню правопорушень та злочинів; сприяння органам Державної прикордонної служби України у забезпеченні охорони державного кордону [27].

Громадськість активно залучена до наступних сфер публічного адміністрування:

– У нормотворчій діяльності, включаючи видання нормативних і підзаконних актів, що стосуються суб'єктів публічної адміністрації. Це становить форму адміністративної праці цих суб'єктів.

– У сфері правозастосування, де громадськість може брати участь як самостійний учасник у публічному адмініструванні, бути уповноваженою державою на виконання певних завдань і функцій щодо реалізації правових норм у суспільстві, або співпрацювати з державою у сфері правозахисту.

– У сфері правоохоронної діяльності, де громадськість може впливати через громадський контроль, спільні партнерські дії з правоохоронними органами, а також самостійно брати участь у правоохоронних заходах [21].

Додатково, одним з організаційно-правових засобів у досліджуваній взаємодії є проведення консультацій з громадськістю під час ухвалення важливих суспільних управлінських рішень та формування та реалізації державної політики. Різні форми проведення таких консультацій включають безпосередні публічні обговорення та електронні консультації з громадськістю, а також опосередковане вивчення громадської думки. Перевагою цих інструментів є їх закріплення в законодавстві та наявність відповідних процедур проведення та стандартних правил, включаючи постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [40]. Варто також відзначити той позитивний факт, що останні зміни до чинного законодавства в обов'язковому порядку передбачають оприлюднення інформації про результати консультацій на офіційних вебресурсах відповідних органів державної влади. Це дозволяє розширити механізми контролю громадянського суспільства за прийняттям державноуправлінських рішень. Проте, слід зазначити, що цей інструмент має свої проблемні аспекти, які ускладнюють повноцінне партнерство між громадянським суспільством та політико-адміністративною елітою.

Ще одним організаційно-правовим інструментом взаємодії між політичною та управлінською елітою та громадянським суспільством є створення та функціонування громадських рад при центральних та місцевих органах влади, а також інших консультативно-дорадчих органів. Ці органи виступають платформами організованого впливу громадянського суспільства на роботу державних чи місцевих органів, що залежать від відповідних політичних та регіональних еліт.

На загальнодержавному рівні поширеним є формування громадських дорадчо-консультативних органів при Президентові, Верховній Раді, Уряді та

міністерствах. Також поширеною практикою на рівні регіонів та місцевих органів влади є формування інституту громадських консультативно-дорадчих органів (громадських рад) органами місцевої державної адміністрації. Громадські колегії з точки зору інституційної перспективи слід сприймати як елемент соціальної складової інфраструктури українського громадянського суспільства, до основних завдань якого належить вплив на органи публічної влади з метою захисту та реалізації прав і свобод громадян, виявлення, задоволенні та узгодження громадських потреб та інтересів населення.

Поміж загальних проблем утворення та функціонування громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів в Україні можна виокремити наступні аспекти: частково низький рівень кваліфікації членів цих органів, що призводить до втрати авторитету перед політично-управлінською елітою; необов'язковість прийнятих громадськими радами та іншими консультативнодорадчими органами рішень для органів публічної влади, що зазвичай призводить до їх ігнорування; частково обмежений доступ цих органів до офіційної інформації, що ускладнює їхню повноцінну участь у публічному управлінні [18].

Ще одним інструментом взаємодії, що вивчається, є громадська експертиза. Оцінка діяльності органів виконавчої влади громадською експертизою є частиною механізму демократичного управління державою. Цей процес включає проведення оцінки діяльності органів виконавчої влади та ефективності прийнятих ними рішень громадськими інститутами та громадськими радами. Вони також готують пропозиції щодо вирішення суспільно значущих проблем, які мають бути враховані органами виконавчої влади у своїй роботі [6]. Слід зауважити, що саме громадська оцінка законопроектів може бути одним з найефективніших інструментів безпосередньої взаємодії політичної та управлінської еліти з громадянським суспільством у процесі ухвалення законів. До того ж, громадська експертиза забезпечує проведення оцінки результативності функціонування органів

державної влади на всіх рівнях, а також впровадження окремих державних чи місцевих програм та надання окремих державних послуг [30].

Водночас, одним із недоліків аналізованого механізму є відсутність спроможності організацій інститутів громадянського суспільства щодо вироблення відповідної проблематики та реалізації громадської експертизи, а також відсутність достатньої апробації (прецедентів) та практичних прикладів проведення подібних заходів.

На нашу думку, дієвим інструментом співпраці політико-управлінської верхівки та інститутів громадянського суспільства є створення та функціонування експертних інституцій та аналітичних центрів (аналітичних центрів). Під аналітичним центром ми розуміємо установу, що здійснює дослідницьку та адвокаційну роботу у галузі державного управління та продукує відповідну аналітичну продукцію. Таким чином, наявні організаційні та правові інструменти надають можливість політико-управлінській еліті задіяти кадровий, аналітичний та організаційний потенціал громадянського суспільства під час модернізації системи державного управління.

2.2 Нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні

Традиційно весь нормативно-правовий інструментарій залучення громадян до покращення якості функціонування виконавчих органів влади охоплює низку законів, нормативно-правових актів, постанов, допоміжних матеріалів, а також ряд міжнародних договорів. Важливо більш предметно зупинитись на розгляді цих елементів у контексті теми проведеного аналізу.

Серед всіх законодавчих актів першочергову роль слід відвести Конституції України. Стаття 5 Конституції України [15] встановлює, що саме народ визнається суб'єктом і єдиним джерелом влади, а відтак гарантує громадянам можливість здійснення владних функцій як особисто, так і в системі органів державної влади та самоврядування. Статтею 38 Конституції України встановлюється закріплення в якості окремого політичного права

громадян України на здійснення управління справами держави з-поміж інших юридичних можливостей здійснення влади право громадян України на участь в управлінні державними справами. Зміст ж самого права на управління державними справами науковці розкривають неоднаково, проте здебільшого він є достатньо повним і передбачає також право бути обраним і бути обраним, приймати активну участь в референдумах, брати участь в управлінні державними справами, мати доступ до державної служби та ін.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» передбачено, зокрема, що для досягнення визначених Стратегією пріоритетним завданням визначено формування розвитку інститутів громадянського суспільства, що охоплює вирішення комплексу таких завдань, зокрема, таких як:

- створення належних фінансових можливостей для розвитку інституцій громади;
- створення сприятливих можливостей для здійснення делегованих органами державної влади та органами місцевого самоврядування владних управлінських та інших повноважень органам самоорганізації населення;
- формування у громадян усвідомлення особливостей збереження і зміцнення культурної самобутності населення України та її регіонів, становлення та усвідомлення громадянської ідентичності [42].

Початком наступного періоду становлення інститутів громадянського суспільства й наближенням до логічного кінця процедури організації взаємодії органів державної влади та самоврядування з інститутами громадськості слід розглядати затвердження Кабміном проекту Указу Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» [50].

В стратегії визначаються основні напрями роботи в чотирьох сферах:

1. Створення умов для забезпечення участі представників влади у формуванні та здійсненні заходів з питань розвитку громадянського суспільства на державному та регіональному рівнях.

2. Врегулювання місцевих проблем, тобто формування та забезпечення належних умов для діяльності та становлення органів самоорганізації населення, інститутів громадянського суспільства.

3. Забезпечення активізації процесів участі громадянського населення у вирішенні питань соціально-економічного розвитку України.

4. Створення ефективних умов для здійснення міжсекторного співробітництва.

Зокрема, передбачаються підвищення свідомості громадян щодо спроможності формування органів самоорганізації та участі у процесах вироблення та впровадження державної політики, реалізації програм розвитку інститутів громадянського суспільства; розширення процедур щодо спрощення реєстрації інститутів самоорганізації населення; покращення організаційної та кадрової забезпеченості діяльності організацій громадянського суспільства; підвищення інституційної та ресурсної спроможності інститутів самоорганізації населення; розширення механізмів фінансової підтримки інститутів самоорганізації населення, можливостей їх участі у соціально-економічному розвитку [6].

Беручи до уваги, що залучення до процесу формування державної політики можливе в багатьох варіантах і за участі різних суб'єктів (як напряду, так і шляхом залучення громадян з боку громадських об'єднань, дорадчokonсультативних утворень, якими є громадські ради тощо), нормативно-правова основа забезпечення права участі громадськості в державному управлінні, що відноситься до сфери діяльності органів державної виконавчої влади, залишається різноманітною.

Окремі законопроекти розглядають безпосередні питання участі громадськості, тобто встановлюють основоположні її засади, встановлюють правила участі, а також закріплюють основні повноваження та відповідальність

громадськості. Наприклад, Закон України «Про громадські об'єднання» [38]. Зазначимо, що даний закон є базовим, можна сказати, основним для забезпечення громадянами можливості здійснення свого права на участі в державному і громадському управлінні шляхом участі в діяльності громадських об'єднань. Його ухвалення у 2012 році було зумовлено насамперед критикою експертів щодо попереднього Закону «Про об'єднання громадян», який не дозволяв громадянам реалізовувати своє право на участь в державному управлінні. У новому законі також є чимало проблем, і до нього вже було внесено понад 12 змін, востаннє у 2018 році, передусім з метою вдосконалення правових засад діяльності громадського сектора.

Зразком того ж самого «закону прямої дії» є Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [41], що закріплює за громадянами України, суб'єктами господарювання, їх об'єднаннями, а також науковими установами та консультативно-дорадчими органами, що функціонують на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, можливість висловлювати коментарі та пропозиції, самостійно аналізувати дію регуляторних актів, а в разі необхідності – відповідати на звернення контролюючих органів.

Ряд нормативно-правових актів, хоча і мають різний загальний зміст, включають в себе лише окремі положення, пов'язані з участю громадськості в державному управлінні. Однак ці положення мають важливе юридичне значення, що забезпечує правову основу для різноманітних ініціатив організацій громадянського суспільства. Зокрема, громадський контроль може реалізовуватися на базі трудових колективів та профспілок. Це закріплено в Національній стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на період з 2021 по 2026 роки [50]. Зазначений закон встановлює, що профспілки, їх утворення та організації діють на основі принципів вільного доступу до інформації, мають можливість доступу до інформації від працівників, їх об'єднань, а також від інших суб'єктів державної влади та місцевих органів самоврядування з питань, що виникають у сфері

трудових і соціально-економічних прав та законних інтересів членів профспілки, а крім того, до відомостей про господарську діяльність підприємств, установ і організацій. Також закон надає можливість участі профспілок та їх об'єднань у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та захисту населення від негативного впливу на довкілля, а також проведення ними громадської екологічної експертизи.

Крім того, підзаконні акти вкрай важливі через їхню ключову роль у регулюванні діяльності органів виконавчої влади. Часто саме ці акти встановлюють норми, що найбільш прямо відносяться до предмета нашого аналізу, так найголовнішими підзаконними актами є наступні:

– «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» № 996 від 03.11.2010 [40] встановлює право громадян активно брати участь у керуванні державними справами, забезпечує їх вільний доступ до інформації про роботу органів виконавчої влади і гарантує виконання принципів гласності, відкритості та прозорості у їх діяльності;

– «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» від 29 серпня 2002 р. № 1302 в редакції від 08.02.2019 [46];

– «Порядок ведення Реєстру громадських об'єднань» від 19 грудня 2012 р. № 1212 [44];

– «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» № 976 від 05.11.2008 у редакції від 6 березня 2019 р. № 180 [45] створює юридичну підставу для проведення громадських експертиз, закріплює процедуру оцінки діяльності органів виконавчої влади та ефективності прийнятих ними рішень, а також підготовку пропозицій щодо вирішення суспільно важливих проблем для їх врахування у роботі цих органів.

– «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 4 січня 2002 р. № 3 [43];

– «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» від 24 лютого 2003 р. № 208 [47].

Крім перелічених вище, до складу системи нормативно-правових актів, що визначають участь громадськості у вдосконаленні ефективності функціонування органів виконавчої влади, входять також акти допоміжного характеру. Дана категорія нормативно-правових актах буде окремо розглянута в рамках нашого дослідження. Варто зазначити, що важливими правовими засадами участі громадськості в управлінні державними справами є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Україною (згідно зі статтею 9 Конституції України). Окрім того, акти, які не були ратифіковані Україною, але взяті до уваги в контексті її євроінтеграційного курсу, відіграють роль своєрідних настанов для проведення наступних реформ законодавства у цій галузі.

Сукупно до цієї групи міжнародних актів належать:

- На європейському рівні, від імені Ради Європи:
  - Європейська соціальна хартія;
  - Рекомендація CM/Rec(2009) Комітету Міністрів країнамучасникам щодо електронної демократії (е-демократії);
  - Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
  - Рекомендація Комітету Міністрів (2007) щодо правового статусу;
  - Європейська конвенція з прав людини [56].
- На міжнародному рівні:
  - Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
  - Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп осіб та органів громадянського суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи, прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1999 році, визнає право кожного громадянина брати участь у процесах прийняття рішень. Статтею 8 Декларації встановлено: «Кожна особа має право індивідуально та спільно з іншими мати реальний доступ на

недискримінаційній основі до участі у державному управлінні своєї країни, а також до ведення державних справ».

- Загальна декларація прав людини;
- Рекомендація CM/ Rec (2004) Комітету Міністрів державам-членам щодо участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях [56];
- Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998;
- Принципи ОБСЄ-БДПЛ та Венеціанської комісії щодо свободи об'єднань 2015 р. [51].

Крім того, Рада Європи організовує укладення міжнародних меморандумів, таких як, наприклад, фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Меморандум, міжнародний документ від 05.07.2002) [61]. Параграф 15 цих принципів проголошує, що кожна особа, як фізична, так і юридична, як національна, так і іноземна, а також будь-яка група таких осіб належить до тих, хто має право вільно створювати неурядові організації. У параграфі 21 згаданого документу йдеться про те, що в національному законодавстві не допускається встановлення неприйнятних обмежень щодо можливості вступу осіб, як юридичних, так і фізичних, до недержавних організацій на підставі членства в таких організаціях. Питання про членство в тій чи іншій недержавній організації повинне вирішуватись передусім у відповідності до її установчих актів і не може бути предметом дискримінації чи інших перешкод.

Крім того, недержавні громадські структури самостійно долучаються до формування принципів забезпечення участі громадських структур в управлінні державними справами – Кодексу найкращої громадської практики у сфері участі населення в процесі вироблення та ухвалення рішень, схваленого Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на її засіданні

1 жовтня 2009 року [13]. До найбільш актуальних і значущих рішень, схвалених протягом звітного періоду на рівні Ради Європи, слід віднести:

- Принципи підтримки ЄС ОГС у регіоні розширення (2014-2020) та інші подібні документи, такі як Модельний закон «Про національно-культурні громадські об'єднання громадян СНД» від 14.05.2009 р. та різноманітні міжнародні угоди;

- Керівні принципи участі громадськості у прийнятті політичних рішень, ухвалені Комітетом міністрів 27 вересня 2017 року на 1295-му засіданні заступників міністрів, а також загальні принципи та мінімальні стандарти проведення Комісією консультацій із зацікавленими сторонами (EU Principles and Minimum Standards) 2002 року.

Аналогічно до внутрішньонаціональних нормативно-правових систем, серед міжнародних актів існують ті, що безпосередньо регулюють участь громадськості у державному управлінні, а також ті, які розглядають ці аспекти докладніше, хоча й не приділяють їм головної уваги. Проте це не впливає на їхню значущість. Наприклад, до перших належать акти, що встановлюють принципи функціонування державних структур та посадових осіб: Біла книга Європейського урядування, прийнята Європейською Комісією 25 липня 2001 року; Європейський кодекс належної адміністративної поведінки, розроблений омбудсманом Європейського Союзу і затверджений Європейським Парламентом 6 вересня 2001 року; Резолюція Європейського Парламенту від 15 січня 2013 року з рекомендаціями Комісії з адміністративно-процедурного права в Європейському Союзі [64].

Потрібно визнати, що останнім часом зросла активність у проведенні досліджень з покращення діяльності органів виконавчої влади відповідно до стандартів ЄС. Наприклад, П. Петренко пропонує впроваджувати в національну практику положення Директиви Європейського Парламенту і Ради 2016/2102 [10] стосовно необхідності розроблення і затвердження положення на рівні постанови Кабінету Міністрів України щодо доступності вебсайтів та мобільних додатків державних органів. Таке положення повинно визначити

єдині засади доступності та відкритості інформації про діяльність всіх органів виконавчої влади, включаючи інформацію для людей з обмеженими можливостями. Також висловлюється ідея про впровадження положень Європейського кодексу належної управлінської поведінки в роботу органів виконавчої влади України. Це включає в себе встановлення вимог щодо пропорційності застосовуваних заходів до досягнення мети, обов'язок державних службовців пояснювати свої дії перед громадянами, а також готовність вибачитись у разі помилок, що можуть негативно вплинути на права та інтереси громадян.

Висловлені пропозиції є актуальними і, з точки зору обраного шляху розвитку України, зауважуємо, що при формулюванні основоположних положень громадської участі та формулюванні відповідних рекомендацій щодо їх вдосконалення важливо керуватись загальноєвропейськими стандартами та досвідом, однак при цьому брати до уваги всю багатогранність та специфіку розвитку українського громадянського суспільства.

Висновки до розділу 2. У ході аналізу практичного впливу громадянського суспільства на державне управління в Україні було виявлено ряд важливих висновків. По-перше, необхідно підвищити рівень залученості громадян до роботи органів публічної влади для ефективного публічного контролю. Для цього важливо створити сприятливі умови для діяльності громадських об'єднань та забезпечити їхню активну участь у формуванні та реалізації державної політики. По-друге, аналіз видів громадської участі показує, що наявні різноманітні інструменти, які дозволяють громадянам брати участь у вирішенні питань загального інтересу. Проте необхідно активізувати використання новітніх форм участі, зокрема через використання електронних та інтернет-технологій, для забезпечення більш широкого охоплення громадськості та підвищення доступності участі. По-третє, важливим аспектом є нормативноправове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні. Необхідно продовжувати розробку та удосконалення законодавства, що регулює ці питання, зокрема враховуючи міжнародні

стандарти та передовий досвід інших країн. Загалом, для успішної реалізації завдань щодо підвищення ефективності державного управління необхідно сприяти активній участі громадян у прийнятті рішень, забезпечуючи їм відповідні інструменти та сприятливе правове середовище.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

3.1 Інституційні обмеження взаємодії громадянського суспільства та публічного управління

Процес інституціоналізації громадянського суспільства в Україні відображає процес самоорганізації суспільних груп, об'єднаних певними інтересами. Це також етап становлення громадянського суспільства як суб'єкта, що встановлює відносини з державою. Інституціоналізація громадянського суспільства та демократизація є одночасними і паралельними процесами. Демократизація є умовою формування та подальшого розвитку інститутів громадянського суспільства.

Якщо демократизовані практично всі сфери суспільного життя, то інститути громадянського суспільства здатні приймати дієву участь у вирішенні проблем суспільства. При цьому люди вмотивовані до саморозвитку та ініціативності. Відповідні державні рішення ухвалюють не за волею згори, а за активної участі громадян. У свою чергу, інститути громадянського суспільства вносять свій внесок у демократизацію. Вони надають визначеності в діяльності держави, забезпечують усталеність відповідних суспільних відносин, гарантують дотримання доброчесності у сфері державної та суспільної діяльності. Отже, саме інституалізація виступає в якості однієї з ознак стабільності політичної системи суспільства [17].

Взаємодія громадянського суспільства та влади укладається у рамки перехідного етапу політичної системи та може бути охарактеризована як нерівноправне партнерство. Для створення рівноправних відносин між владою та громадськими інститутами важливо враховувати наступні фактори: розвиток та поширення високої громадянської культури на всіх рівнях суспільства; формування нового типу взаємин між громадянами та трьома секторами українського суспільства, спрямованих на підтримку гуманістичних та громадянських цінностей; створення ефективного та дієздатного

громадянського суспільства, яке було б здатне впливати на політичні, правові, економічні та інформаційні процеси в країні; забезпечення системної підтримки для незворотного та сталого розвитку громадянського суспільства; підтримка партнерства та співпраці між громадянським, владним та бізнес-секторами [17].

Одним із основних напрямів зміцнення демократії через інституціоналізацію громадянського суспільства в Україні є розширення масової підтримки для влади, підвищення рівня політичної культури серед населення, створення нових можливостей для громадян участі у керівництві державними та суспільними справами. Додатковими діями, що сприятимуть цьому, є активізація процесу дезерганізації у всіх сферах суспільного життя, розвиток громадянських інститутів на різних рівнях, удосконалення контрольних механізмів та забезпечення широкого доступу до судового захисту прав і свобод людини. Також важливо зміцнити свободний доступ до інформації та підвищити рівень суспільної свідомості. Наслідком цього буде готовність громадян до користування благами демократії та активна участь у формуванні політичної системи, враховуючи зміни в суспільно-політичному контексті. Крім того, слід подолати соціальну пасивність, яка заважає повноцінному функціонуванню демократичного суспільства [1].

Держава є більш демократичною, спрямованою на співробітництво з громадянським суспільством, тим краще вона здійснює контроль за дотриманням прав і свобод людини, функціонуванням громадських організацій і соціальний захист населення, тим ефективніше вона захищає права і свободи людини, а також забезпечує виконання своїх зобов'язань перед суспільством. Конституція, система законодавства про захист прав і свобод людини, незалежна судова система є запобіжниками проти незаконного, нецивілізованого впливу на інститути громадянського суспільства. Неприйнятними є правові умови для становлення та життєдіяльності інститутів громадянського суспільства; значна кількість ключових законів потребує змін; недостатнім є ступінь ефективності взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, інколи влада взагалі не реагує на запити

суспільства; відсутні насправді масові політичні партії; партії функціонують переважно на місцевому рівні, формуються за участю великих бізнес-груп. Вплив громадянського суспільства на владу послаблюється його внутрішніми протиріччями та розмаїттям акторів з різними інтересами та цілями. Досить динамічний розвиток інститутів держави та громадянського суспільства сприяє стагнації політичного та духовного життя в країні, обмежує права і свободи людини та громадянина [17].

Виявлені різні рівні інтеграції освітніх, науково-педагогічних, державних та громадських організацій відкривають нові можливості для їх співпраці та взаємодії в умовах зростаючої взаємозалежності різних сфер суспільства. Це підкреслює необхідність розробки нормативно-правової бази для покращення діалогу між владою та громадськістю, а також удосконалення правового статусу інститутів громадського суспільства [19].

Так, у сучасний період Україна, як демократична та правова держава, активно втілює заходи західноєвропейського напрямку у зовнішній політиці та демонструє бажання інтегруватися у глобальний інформаційний простір. Країна дотримується встановлених європейських стандартів у сфері інформаційної діяльності державних органів та заснована на принципах демократії у своєму функціонуванні в глобальному медійному просторі [11]. Ефективна взаємодія органів державної влади з громадськістю є ключовою умовою впровадження інформаційно-комунікаційних механізмів у державному управлінні та подолання корупції на всіх рівнях публічного сектору, особливо в контексті євроінтеграційних процесів. Відтак, актуальним є розгляд змісту комунікації та визначення різних форм і можливостей взаємодії в державних органах влади.

В. Пісоцький пропонує таку класифікацію форм і методів комунікативної активності: за способом взаємодії – пряма, опосередкована (технічно або соціально) і комбінована комунікація; за масштабом комунікації міжособистісна, групова та масова комунікація [36].

Пряма комунікація передбачає обмін інформацією між органами державної влади та окремими соціальними групами. Міжособистісна комунікація передбачає взаємодію між суб'єктами, які чітко ідентифікують один одного, групова – всередині певних груп, членів яких об'єднують спільні ідеї, погляди на певні явища та процеси тощо, а масова – серед різноманітної та розпорошеної аудиторії. Інструменти забезпечення відповідних форм комунікаційної взаємодії представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Інструменти забезпечення відповідних форм комунікативної взаємодії

Види комунікації	Безпосередня	Опосередкована	Змішана
Міжособистісна	особистий прийом громадян засідання громадської ради засідання круглого столу	розсилання повідомлень, електорною поштою	подання звернень запитів (у т.ч. через вебсайт)
Групова	загальні збори громадян, місцеві ініціативи	консультації з громадськістю, громадська експертиза, петиції, видання та поширення листівок	повідомлення у соціальних мережах, блогах
Змішана	громадські слухання, проведення мітингів та інші масові заходи	флешмоб, референдум, соціологічне опитування	інформаційні стенди, веб-сайти, інтернет-платформи, онлайн-сервіси

Джерело: [32].

Опираючись на структуру комунікативної взаємодії між органами публічного управління та громадськістю, а також на напрями і характер інформаційних потоків, можна виділити такі форми публічної комунікації: інформування, діалог, партнерство, консультування. Інформування є одностороннім процесом передачі інформації від владних органів до громадськості або зацікавленим групам, які представляють спільні інтереси. Щоб забезпечити цю форму взаємодії, використовуються різноманітні

інструменти, такі як інформаційні стенди, веб-сайти органів управління, запити тощо. Діалог - це процес обміну інформацією між владою та громадськістю без чітко визначених цілей і очікуваних результатів. Партнерство – це високий рівень співпраці між владою та громадськістю, яке передбачає взаємну відповідальність та спільну роботу для досягнення спільних цілей [14]. Консультування – це практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами між суб'єктами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимізації подальшої діяльності органів публічного управління і ставлення до неї громадськістю. Так, у Доктрині інформаційної безпеки України зв'язки з громадськістю визначено як урядові комунікації [53]. Одним із завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства є стандартизація порядку проведення консультацій з громадськістю органами виконавчої влади та місцевого самоврядування з приводу розроблення проектів нормативно-правових актів. Це включає встановлення чіткого переліку випадків, коли проведення таких консультацій є обов'язковим, а також механізмів запобігання порушень цих вимог [50].

Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [40]. Крім того, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [34] встановлює механізми місцевих ініціатив та громадських слухань. Ці аспекти відображені у відповідних статтях Закону, таких як стаття 9 «Місцеві ініціативи», стаття 13 «Громадські слухання» та «Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» [53]. Зокрема, встановлено, що підсумки публічних консультацій враховуються органами виконавчої влади при ухваленні кінцевого результату або в їхній подальшій діяльності. Втім, як показує аналіз інформації про проведення консультацій з громадськістю [16] з 556 нормативно-правових актів різних міністерств, які підлягали громадському обговоренню, від громадськості надійшло 27 пропозицій та зауважень, і лише 8 були враховані. На жаль, не вдалося знайти інформацію про причини неврахування пропозицій

громадськості [16]. Таким чином, в Україні механізм залучення та участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики визначений, проте на практиці демонструє його недосконалість. Водночас варто відзначити невисоку активність населення у реалізації свого права на участь у процесі формування та впровадження державної політики.

Водночас, інформаційний обмін між урядом та громадськістю відображає один із важливих аспектів забезпечення відкритості та гласності влади, сприяє її демократизації та є ключовим фактором розвитку і посилення громадянського суспільства [62].

Ідея створення спільних підприємств до недавнього часу була лише частково врегульована Законом України «Про звернення громадян» [48], Законодавством передбачено, що громадяни України вправі особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, на підприємствах, в установах, закладах, організаціях незалежно за формою власності, в засоби масової інформації, до посадовців у межах їх повноважень із зауваженнями, пропозиціями та скаргами, що відносяться до їх статутної діяльності, заявками або клопотаннями стосовно здійснення своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав та законних інтересів, а також заявами про порушення цих прав та інтересів та Законом України «Про інформацію» [49], що впорядковує стосунки у сфері збирання, одержання, зберігання, поширення, охорони, захисту інформації.

Наразі забезпечується право кожного громадянина на доступ до інформації, яка була отримана або створена під час виконання повноважень суб'єктами влади, або яка перебуває у їх володінні, разом з документами, що були вище згадані визначено в Законі України «Про доступ до публічної інформації» [39]. Даний документ закріплює порядок забезпечення реалізації права громадян до доступу до публічної інформації.

Неурядові організації в Україні відіграють активну роль серед інститутів громадянського суспільства, маючи законне право брати участь в управлінні державними справами. Незважаючи на відсутність єдиної методології

співробітництва між державою та громадськими організаціями в Україні, на сьогоднішній день діють різні державні документи, що надають громадським організаціям можливість взаємодіяти з органами державної влади, особливо у галузі бюджетної політики та інституційної структури. Взаємодія між владою та суспільством є важливим аспектом соціальної структури. Їхні взаємини визначаються рівнем комунікації між ними. Наявність постійного зворотного зв'язку сприяє активній участі суспільства в діяльності держави, сприяє нейтралізації соціальних конфліктів та запобігає виникненню невдоволеності, загострень та революційних подій.

Статті Конституції [15], пов'язані з функціонуванням інформаційної сфери (заборона цензури (стаття 15), забезпечення права на свободу думки і слова, свободне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34), дотримання принципу інформаційної прозорості та відкритості діяльності органів державної влади (статті 3, 32, 57) тощо, перебувають у конкуренції з нормами інформаційного законодавства, яке в Україні є відносно ліберальним і налічує понад 250 нормативно-правових актів. Однак проблема полягає в тому, що встановлені норми часто порушуються усіма учасниками інформаційних відносин, включаючи органи державної влади на всіх рівнях.

На сьогоднішній день в державних органах влади функціонують підрозділи з питань інформації та комунікації, що діють на різних рівнях: у складі центральних органів влади, профільних міністерств і відомств, а також в обласних та регіональних держадміністраціях. Більш того, Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації» [54] вжито заходів для підвищення громадянської та політичної освіти населення, здійснено випуск серії науково-популярних просвітницьких видань з питань розвитку громадянського суспільства і політичних технологій. В якості обов'язкового засобу комунікації впроваджено систему «Електронна громадська приймальня» [12].

З нагоди прийняття Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації», який полегшить доступ до публічної інформації та забезпечить узгодження низки кодексів та 53 законів України з цими законами. Дані законопроекти становлять надзвичайну юридичну цінність, і за міжнародним рейтингом законів про доступність інформації вони займають перше місце серед законів про доступ до публічної інформації. Важливою складовою є законодавча норма, яка забороняє встановлювати обмеження на доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, використання чи розпорядження державним, комунальним майном, зокрема до копій відповідної документації, тощо. В даному випадку, інформацію мають надавати не тільки органи влади, але й інші організації, що мають розпоряджатися бюджетними коштами. До того ж, не вважається інформацією з обмеженим доступом декларація про доходи осіб та членів їх сімей, які: претендують на зайняття або обіймають виборну посаду в органах влади; займають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування.

Програма реформ та боротьби з корупцією, проголошена у 2014 році, принаймні на законодавчому рівні, дозволяє зробити уряд більш відкритим та зрозумілим, а також пропонує нові механізми, в тому числі систему е-демократії [2]. Отже, правові норми встановлюють організаційну структуру цієї сфери діяльності, сприяючи утворенню інформаційно-комунікаційних відділів в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також розвитку електронного урядування. Незважаючи на наявність зв'язків з громадськістю у сфері державного управління, це вимагає конкретних зусиль, спрямованих на створення механізмів ефективного функціонування відповідно до суспільних потреб. Це означає професіоналізацію розвитку комунікацій влади з громадськістю та підвищення рівня їх взаємодії.

3.2 Соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність взаємодії громадянського суспільства та державного управління

Сучасне політично-правове середовище чітко показує, що питання забезпечення ефективного функціонування та прогресивного розвитку громадянського суспільства і правової держави продовжують залишатися в центрі уваги в сучасному науковому та політичному дискурсі. Варто відзначити, що це не сталося через відсутність відповідних теоретичних досліджень, оскільки протягом останніх десятиліть було опубліковано достатньо робіт, що стосуються сутності та перспектив розвитку громадянського суспільства та правової держави.

У сучасних умовах цей інтерес обумовлений численними кризовими явищами у суспільстві та невизначеністю подальших соціальних трансформацій. У такому контексті відбувається ерозія цілісності соціального життя та загальне утвердження механістичних засад функціонування процесів. Ці фактори сприяють інверсії цінностей та ідеологічних засад розвитку громадянського суспільства та правової держави. Отже, управомірно зазначається, що громадянське суспільство України має велике значення в умовах демократичного політичного режиму та правової держави, зокрема:

- інститути громадянського суспільства формулюють та репрезентують перед державою громадські інтереси, діють як гаранті захисту цих інтересів та сприяють ефективному діалогу з державою.
- шляхом включення індивіда до структури громадянського суспільства здійснюється його реалізація духовних і матеріальних інтересів, інтеграція у соціальне середовище.
- воно гарантує захист інтересів кожної особистості, її прав і свобод від надмірного втручання держави в особисте життя.
- громадянське суспільство створює соціальне середовище, в якому формується і розвивається особистість шляхом створення умов для задоволення її основних потреб та інтересів, що сприяє широкій самореалізації [1].

Основу держави складають рівноправні у своїх прав та відповідальності громадяни, які номінально є автономними від держави, проте співпрацюють з нею для досягнення спільного блага, громадянське суспільство. У свою чергу, держава забезпечує захист засад демократичного управління всіма об'єднаннями громадян, котрі формують безпосередньо громадянське суспільство. Проте для забезпечення цивілізованого розвитку обох явищ необхідним є запровадження надійного, результативного та збалансованого механізму їхньої взаємодії та взаємозбагачення [12].

До складу даного механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави належить надзвичайно широка комунікація з громадськістю в її визначених інституційних проявах (наприклад, громадські слухання та дискусії, публічні дебати, здійснення громадського контролю за діяльністю представників органів державної влади, громадська експертиза суспільно значущих проектів нормативно-правових актів, здійснення соціального партнерства тощо), що покликана сприяти підвищенню якості життя громадян та їхнього взаємозбагаченню. Впровадження зазначеного комплексу заходів спрямоване на пошук загального громадського консенсусу та взаємного порозуміння, ідентифікацію взаємних інтересів між сторонами такої взаємодії, прозоре визначення соціальних пріоритетів і позицій у процесі переговорів, узгодження точок зору з актуальних суспільних питань, форм і методів урегулювання конфліктів, узгодження спільних дій, розробку взаємоприйнятних правових, політичних та адміністративних рішень тощо.

Початок першої чверті XXI століття продемонстрував існування глибоких розбіжностей й викликів у розвитку як кожної окремої держави, й загалом світової спільноти (глобальна фінансово-економічна криза 2007-2008 рр., пандемія COVID-19, війна з РФ). Зазначені труднощі нашаровуються на хвилеподібність процесів у світовій економіці, викликаних трансформацією та плінністю глобальних процесів, пов'язаних зі зміною технологічних укладів. Все це призводить до відчутних зрушень на світових ринках праці та порушення збалансованості в системі традиційних інструментів соціального та

державного захисту населення. Частка так званого структурного навантаження на працюючих підвищується, а для тих, хто залишається на робочому місці, все гострішими залишаються аспекти забезпечення доходів, гарантування зайнятості та отримання соціальних гарантій. Такий феномен можна окреслити як процес прекаризації, який ставить нові завдання не стільки перед населенням, аніж перед політичними силами з точки зору визначення пріоритетності соціального захисту та забезпечення громадської рівноваги [58].

Для України загрози зростання бідності, зниження робочих місць та стрімкого зниження доходності є набагато виразнішими та гострішими, адже віддзеркалюють як загальносвітові тенденції (технологічні трансформації), так і зовнішні фактори (війна, втрата територій, закриття підприємств). Відповідно до даних Світового банку, за перший рік війни, у 2022 році, бідність в Україні зросла з 5,5% до 24,1%, у 2023 рівень бідності залишився на такому ж рівні. Внаслідок цього, додатково 7,1 мільйона громадян України потрапили за межу малозабезпечення [65]. Згідно з даними експертів Світового банку, внаслідок суттєвого скорочення надходжень, зменшення рівня довіри до майбутнього та збільшення ступеня соціальної незахищеності населення, в першу чергу зайнятого, Україна фактично втратила досягнення у досягненні цілей зі скорочення бідності, які були досягнуті за останні 15 років.

Активними установами, які здійснюють заходи з підтримки та убезпечення інтересів незахищених верств населення, є саме інститути громадянського суспільства. Відповідно до результатів проведеного соціологічного дослідження «Громадянське суспільство в Україні в умовах війни – 2022» [4], кількість зареєстрованих організацій громадянського суспільства (ОГС) в країні станом на грудень 2021 року становила 96258, а це на 19193 більше, аніж у 2013 році (приріст на 25%). Попри те, що внаслідок повномасштабного вторгнення 2022 року скоротилася кількість нових громадських організацій, кардинально зросла частка новостворених благодійних організацій. Так, 65,1% організацій, що були засновані внаслідок розгортання повномасштабної війни, сфокусувалися на підтримці армії, 61,8%

на наданні допомоги жертвам військових дій, в той час як решта напрямів згадувалися в середньому в 4 рази рідше.

Відповідно до доповіді Freedom House, показник громадянського суспільства в Україні у 2022 році зріс з 5,00 до 5,50 за рахунок консолідованої діяльності громадянського суспільства у сфері реагування на потреби гуманітарного та оборонного характеру та зростання його впливу як основного учасника процесу реформування [64].

Звичайно, було б надто оптимістично розраховувати на те, що громадське суспільство здатне покрити всі поточні потреби в підтримці у військовій та соціальній сферах. Усвідомлення того, що прекаризаційні процеси носять глибинний характер, викликаний не тільки факторами війни, свідчить про те, що попит на підвищення ролі інститутів громадянського суспільства в перспективі буде лише зростати. Тому його слід вважати одним із важливих складових частин комплексної трансформаційної моделі суспільно-політичного розвитку, що поєднає в собі як складові актуальних методів управління в сучасних демократіях, в тому числі й нові механізми, включаючи інституції громадського суспільства.

Серед основних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства для відповіді на загрози прекаризації в довгостроковому вимірі варто виділити наступні:

- Підтримка основних послуг. На додаток до державних та урядових зусиль громадські активісти пропонують людям, які потерпають від впливу прекаризації, низку базових послуг. Це стосується відкриття сховищ, місцевих осередків та мереж підтримки. Крім того, ці структури можуть надати доступ до послуг охорони здоров'я, отримання освіти, юридичної допомоги та інших важливих послуг, насамперед маргіналізованим групам населення.

- Розбудова можливостей та зміцнення потенціалу. Діяльність організацій може бути спрямована на підвищення кваліфікації та надання більших повноважень індивідам і громадам, які зазнають впливу процесів прекаризації. Такі ініціативи передбачають розвиток навичок, реалізацію

освітніх програм, впровадження ініціатив наставництва та сприяння підприємству, щоб допомогти людям здобути інструменти, що допоможуть їм подолати нестабільну ситуацію, в якій вони опинилися. Заохочуючи впевненість у власних можливостях та надаючи їм більше можливостей, неурядові організації сприяють забезпеченню довготривалого сталого розвитку цих спільнот.

– Розвиток політичних процесів та врядування. Громадянське суспільство може відстоювати прозорість та ефективність у сфері ухвалення рішень. Захищаючи принципи належного управління, організації громадянського суспільства сприяють утворенню інституційного простору, що здатний протистояти проблемам прекаризації та забезпечення справедливого розподілу ресурсів для їхнього подолання.

– Просування соціальних ініціатив та подолання дискримінації. Громадянські об'єднання виступають за впровадження політики та практик, спрямованих на досягнення рівних стартових можливостей для всіх, без огляду на стать, походження, соціальне становище чи етнічну приналежність. Піддаючи сумніву дискримінаційні норми та відстоюючи політики інклюзивності, організації громадянського суспільства допомагають розбудові справедливішого суспільства.

– Діяльність з питань інформації та адвокації. Громадські організації здатні поширювати відомості про результати впливу прекаризації та пропагувати політичні реформи. Зокрема, вони здійснюють моніторинг, влаштовують інформаційні кампанії та залучають представників громадських організацій, щоб у такий спосіб акцентувати на проблемах, з котрими зустрічаються вразливі категорії населення та спільноти. Збільшуючи свій голос і відстоюючи необхідність змін, в такий спосіб організації громадянського суспільства можуть просувати політику, спрямовану на боротьбу з причинами прекаризації та сприяння соціальній справедливості.

– Здійснення контролю та оцінювання політики. Громадянські організації здатні відстежувати та проводити оцінку державної соціальної

політики та програм, націлених на зниження ризиків, пов'язаних з прекаризацією. Завдяки відгукам та рекомендаціям, що спираються на доказову базу, громадянське суспільство може контролювати виконання політиками своїх зобов'язань та сприяти впровадженню політик, які усувають першопричини прекаризації.

Так, усі соціальні процеси та зміни у суспільстві завжди пов'язані з діяльністю людей, які виходять із певних інтересів та мають власні цілі. Подруге, навіть наявність цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів не гарантує повної передбачуваності її результатів через вплив неврахованих зовнішніх умов та підсвідомих мотивацій. Складність людського життя проявляється в тому, що воно обумовлене численними природними, соціальними та духовними факторами. Тому для розуміння взаємодії громадянського суспільства та держави потрібно не лише досліджувати конкретні форми цієї взаємодії, але й враховувати внутрішню, моральну природу людини та чинники, що впливають на неї.

Отже, важливо ще раз підкреслити, що громадянське суспільство не виникає самостійно, оскільки передує йому певний рівень державного та соціального розвитку. Так само воно не є відокремленим утворенням від окремих громадян, а складається та функціонує завдяки їхній участі у різних інститутах та об'єднаннях. Громадянське суспільство має розвиватися як активний, зрілий та впливовий суб'єкт, враховуючи відповідні фактори та умови, серед яких важливе місце займають процеси формування громадянської позиції, правове та громадянське виховання, а також соціальна та правова активність. Тому важливо підкреслити, що формування та подальше функціонування громадянського суспільства не є метою самою по собі, оскільки важливо розглядати його ефективність та результативність у контексті реформ і змін. Останнім часом у суспільстві все частіше висувуються проблеми, такі як неподолана корупція, повільні реформи та порушення прав людини у всіх сферах її життєдіяльності. Проте, на наш погляд, для подолання цих негативних явищ необхідні не лише економічні або соціальні чинники, але

й активна громадянська позиція та здатність виступати проти будь-яких незаконних дій. Ми завжди підкреслюємо важливість формування особистості, яка здатна самостійно мислити, приймати рішення, висловлювати свою думку публічно, усвідомлювати та нести відповідальність за наслідки своєї діяльності, зокрема політичної.

Коли йдеться про активність особистості у політико-правовій сфері, потрібно розпочати з громадянського виховання та громадянської культури, які формують громадянську позицію. Тільки особистість, що вихована на цінностях правової, демократичної та соціальної держави, може стати активним учасником реформ. У сучасних реаліях важливо відновити повагу до загальнолюдських принципів, таких як верховенство права, рівність та гуманізм, а також зміцнити авторитет громадської думки та розвивати активну громадянську позицію. У цьому контексті, розуміння взаємозв'язку між правом і мораллю, зокрема, у процесі морального виховання, має вирішальне значення. Одним з ключових напрямків наукових досліджень є аналіз моралі громадянського суспільства. Сучасні вчені мають зосередитися не на критиці моральної свідомості та самосвідомості цього суспільства, а на їх поясненні, аналітичному відображенні, вивченні та особливо на культивуванні їхніх найкращих принципів і виявів для морального виховання особистості. Особливість моралі полягає у вираженні внутрішньої позиції індивіда, його вільного та самосвідомого вибору щодо того, що є добром, злом, честю, гідністю, справедливістю в людських діях і так далі.

Важливо відзначити, що у суспільстві, де мораль перебуває в занепаді, відповідальність за моральне керівництво переходить на інші соціальні механізми, зокрема на право. На нашу думку, значне поліпшення у справі реалізації прав, ефективності правового регулювання та подолання масового нігілізму може бути залежним від процесу, пов'язаного з розвитком окремих соціальних механізмів регулювання в контексті їх взаємодії та взаємозалежності: моральних норм, права, релігії, естетичних норм і, можливо, деяких звичаєвих норм. З розвитком соціального життя відбуваються зміни у

якості регулювання, складності, удосконалення регулятивних засобів, їх різноманітності та інтеграції. Це призводить до потреби у виникненні нових механізмів соціального регулювання, включаючи правові норми. Проте це не означає і не повинно означати виключення або невинуватий занепад інших соціальних механізмів поведінкового регулювання в суспільстві. Таким чином, розвивається система регулятивних механізмів, необхідних для формування громадянської позиції кожного члена суспільства.

Формування правових переконань розпочинається зовнішніми потребами, що висуває суспільство перед особою, і поступово перетворюється на внутрішнє переконання, яке визначає дії. Цей процес сприяє формуванню правової свідомості, яка є важливою умовою для забезпечення правопорядку. Без формування правових переконань неможливе дотримання закону. Реалізація правової норми передбачає взаємодію її вимог зі свідомістю особи. Вивчення переконань людини, її поведінки та психологічних механізмів взаємодії між нормою та свідомістю є ключем до розуміння мотивів правомірних дій. Важливо зауважити, що навіть значне покращення економічної ситуації в країні не може негайно призвести до належного рівня громадянської відповідальності, яка базується на правовому світогляді. Це вказує на необхідність вирішення правової проблеми формування соціально свідомої та громадянськи вихованої особистості.

Отже, обговорюючи політико-правову активність особистості, яка стає можливою завдяки розвитку та забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини, важливо враховувати розвиток правового світогляду, як у сучасному суспільстві в цілому, так і у кожній окремій особистості. Належна правова активність громадян та сформована громадянська позиція є ключовими для громадянськості суспільства, яка визначає його ефективне функціонування та прогресивний розвиток. Дослідження механізму взаємодії громадянського суспільства та держави не може обмежуватися лише зовнішніми параметрами соціальних відносин, оскільки центральним елементом такої взаємодії є людина

індивід, особистість. Людина завжди має певний баланс фізико-біологічних, соціально-комунікативних та культурно-духовних характеристик.

3.3 Перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні

Важливо зауважити, що в Україні було визнано значення закріплення на законодавчому рівні основ громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку країни. Тому, у контексті посткризової моделі розвитку України були сформульовані такі завдання:

- розвиток прямої демократії та демократії участі;
- створення Національного фонду підтримки громадянського суспільства;
- забезпечення конкурентоспроможності та прозорості у наданні державної підтримки організаціям громадянського суспільства;
- ідентифікація та ліквідація програм взаємної корупції; сприяння розвитку національної філантропії та меценатства;
- формування загальної системи безперервної громадянської освіти за участю організацій громадянського суспільства;
- створення в Україні ефективного громадянського суспільства на основі діалогу та партнерства;
- забезпечення культури компромісу серед політичних класів для його поширення в суспільстві;
- підвищення політичної культури населення;
- створення нових можливостей для участі громадян у управлінні державними і суспільними справами;
- активізація процесу роздержавлення усіх сфер суспільного життя;
- формування реальних інститутів громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру;
- розвиток різноманітних форм громадянського самоврядування і самодіяльності; підвищення рівня суспільної свідомості та інші.

Отже, необхідність використання європейського досвіду у впровадженні принципів громадянського суспільства в Україні має значний вагомий аспект. Перспективність розвитку громадянського суспільства залежить від рівня фінансової підтримки його інституцій, особливо неприбуткових громадських організацій. Шляхом оцінки джерел фінансування можна оцінити вплив країни на роботу державного сектору та готовність громадян підтримувати розвиток організацій громадянського суспільства. Один із ефективних методів збільшення участі громадян та розвитку соціального капіталу – використання онлайнплатформ для залучення громадян до прийняття рішень. Традиційний метод встановлення діалогу між державними органами та громадськістю передбачає проведення публічних консультацій. Наприклад, Кодекс практики консультацій у Великобританії чітко визначає цю відповідальність, підкреслюючи, що лише публічні консультації уряду або лише переговори із зацікавленими сторонами не можуть розглядатися як істинні консультації з громадськістю. У Німеччині існує широко відомий підхід до збільшення шансів прийняття законопроекту у парламенті, враховуючи результати публічних обговорень у пояснювальних записках [26].

Шляхи становлення громадянського суспільства в Україні, які можна виділити з аналізу європейського та вітчизняного досвіду, включають:

- зміцнення сфери судового захисту прав та свобод громадян і підвищення поваги до права;
- прискорення процесу приватизації у всіх галузях життя та формування ефективного громадянського суспільства з урахуванням ринкових та неринкових аспектів;
- покращення механізмів контролю та забезпечення взаємодії між суспільством та владою;
- розширення участі громадян у прийнятті рішень і поліпшення їхньої політичної культури;
- збільшення освіченості населення та боротьба з негативними соціальними явищами;

– розвиток міжнародних зв'язків та підвищення доступності інформації для громадян.

Іншими словами, досягнення максимального рівня роздержавлення має бути головною метою в усіх сферах суспільного життя. Більшість юристів та науковців вважають, що діюча Конституція України має свій недолік у відсутності в ній згадки про громадянське суспільство. Тому потрібне внесення змін до Основного Закону, що сприятиме удосконаленню конституційних принципів громадянського суспільства. Серед вітчизняних юристів та науковців існують два основні підходи до внесення змін до Конституції України. Перший підхід передбачає включення окремого розділу про принципи громадянського суспільства та взаємовідносини з державою в оновлену редакцію Основного Закону. Другий підхід, навпаки, вважає таке включення нецільовим і пропонує обмежити нові положення про громадянське суспільство, а також внести конкретні зміни, спрямовані на розширення прав та можливостей громадянських організацій та їх членів.

Поміж вищевказаними пунктами, в рамках оновлення законодавства та виконання Україною міжнародних зобов'язань, потрібно внести конкретні зміни до різних статей та положень Конституції України. Зазначені зміни включають надання права на мирні зібрання всім особам, що перебувають на території України на законних підставах, а не лише громадянам України; доступ до права на об'єднання повинен бути відкритий для всіх, включаючи громадян інших країн та осіб без громадянства; важливо впровадити конституційні гарантії недоторканності приватної власності як економічної передумови громадянського суспільства і т. д [31].

Регулювання соціально-етнічних та етнонаціональних відносин на базі принципу рівності всіх націй та етнічних груп є важливим чинником у зміцненні громадянського суспільства. Також важливим є регулювання сімейно-шлюбних відносин, спрямоване на підвищення соціальних, духовних, моральних та матеріальних засад сімейного життя та виконання нею функцій як ключового соціального інституту. Утворення сприятливих умов для

стимулювання продуктивної праці, активізації соціально-економічної активності населення та реалізації його трудового потенціалу є ще одним важливим аспектом. Така політика спрямована на мотивацію кожної особи до праці [34].

Крім того, механізм діалогу з громадськістю включає взаємний обмін інформацією та планами щодо поточної і майбутньої діяльності між державою та громадським суспільством, обговорення і взаємодію стосовно важливих суспільних питань, а також утворення спільних інституцій. В Україні цей механізм реалізується у різних форматах, таких як проведення форумів місцевого самоврядування, публічні консультації за участю громадськості у формі «круглих столів», суспільні обговорення та опитування, організація громадських заходів, а також співпраця місцевих органів влади з громадськими та експертними організаціями у підготовці та реалізації управлінських рішень. Ініціатива здійснення багатьох проектів, у яких держава співпрацює з громадським суспільством, часто виникає саме з громадської ініціативи. Наприклад, у місті Луцьку громада міста ініціювала об'єднання з навколишніми сільськими радами, а в місті Херсон діяльність громадської ради сприяла збереженню тарифів на проїзд у громадському транспорті.

Найбільш ефективними механізмами контролю влади, які надають можливість громадянам контролювати дії влади, є ті, що виникають внаслідок самоорганізації населення. Мова йде про представницькі органи, які створюються мешканцями, що мають законне право проживання на певній території – селі, селищі, місті або їх окремих частинах з метою вирішення місцевих питань. Саме такі органи дозволяють громадянам активно брати участь у прийнятті важливих суспільних рішень у ролі інституційно-визначених суб'єктів, а не просто як різномірні та неорганізовані зібрання [36].

Серед поширених у світі механізмів взаємодії між громадським суспільством і державою, особливо у демократичних країнах, можна виділити наступні:

– Підтримка соціального партнерства, яке передбачає проведення регулярних нарад, консультацій і обговорень між представниками держави, громадського суспільства та окремих груп інтересів, таких як уряд, профспілки та підприємства.

– Участь громадськості у дорадчих та допоміжних органах, наприклад, у громадських радах. Зазвичай ці органи є виборними колегіальними установами, складеними з членів певної громадської організації або об'єднання, чия основна мета полягає в здійсненні громадського контролю за діяльністю державних органів.

– Проведення консультацій з громадськістю. Цей механізм реалізується у різних форматах, включаючи безпосередні (публічні обговорення) та опосередковані (збір громадської думки).

Маючи суспільний діалог як один з ключових механізмів мобілізації та залучення широких верств громадянського суспільства до публічного процесу, можна досягти наступного:

– залучати партнерів (індивідів, організації) до підтримки залученості неприбуткових організацій у захисті інтересів, лобюванні та наданні послуг у важкодосяжних сферах, наприклад, через соціальну відповідальність;

– створити умови для зміцнення впливу неприбуткових організацій на публічний діалог та організаційні можливості, надаючи фінансову підтримку та навчання;

– перетворити місцеве та національне законодавство, розширивши можливості залучення вразливих верств громадянського суспільства на основі демократичних, незалежних та партнерських умов.

Правильна взаємодія між громадянським суспільством і державою можлива лише за умови існування правової держави, демократичного політичного режиму і розвинених і самодостатніх інститутів громадянського суспільства. Це свідчить про тісний зв'язок між демократією і громадянським суспільством, які взаємно підтримують один одного. Проте цей зв'язок є складнішим і багатограним, ніж може здаватися на перший погляд.

Визнається, що демократія є основою функціонування громадянського суспільства, що, у свою чергу, є ключовим елементом реальної і ефективної демократії. Організації громадянського суспільства можуть впливати на державні органи та процеси ухвалення державно-політичних рішень тільки в демократичному суспільстві. Цей вплив може здійснюватися як через цілісні інституції, так і через окремих представників громадянського суспільства.

Характеристики взаємодії між громадянським суспільством і державою, а також методи цієї взаємодії, залежать від концептуальної моделі демократії в конкретній країні. З цього погляду, акцент робиться на аналізі взаємодії в межах різних моделей демократії. Наприклад, ліберальна модель демократії, яка надає пріоритет індивідуальним правам та свободам особистості як у політичній, так і в інших сферах суспільного життя, акцентується на захисті індивіда від будь-якого втручання держави. Цей підхід підкреслює необхідність поступового зменшення рівня політичної участі громадян, зниження їх громадськополітичної активності, віддалення від будь-якого впливу на органи державної влади з боку більшості населення, а також передбачає певний рівень деполітизації громадян, оскільки не передбачається необхідність будь-яким чином підпадати під юрисдикцію держави, навіть пасивно.

Оптимальним способом взаємодії громадянського суспільства і держави вважається модель, що ґрунтується на принципах плюралістичної демократії. Її сутність полягає в наданні права участі в процесі ухвалення державнополітичних рішень широкому спектру груп за інтересами, громадським об'єднанням та асоціаціям. Представники таких інституцій мають можливість обговорювати наявні проблеми у громадському секторі, а також володіють повноваженнями щодо представництва своїх об'єднань, використовуючи не лише індивідуальні, а й колективні механізми їх реалізації. Таким чином, ця модель охоплює всю різноманітність суб'єктів громадянського суспільства, інститутів та учасників цього процесу.

Крім того, існування інституту громадянського суспільства у державі можливе лише за умов належного політичного устрою. Такий устрій має

забезпечуватися дієвим і справедливим законодавством, а також передбачати існування наявних реальних механізмів правового регулювання політичних, соціальних і економічних відносин у державі. Саме тому демократичний політичний устрій може існувати лише при наявності сформованої правової держави, яка юридично забезпечує життєві інтереси людей і їхнє соціальне середовище. Важливу роль у дієвості правової держави відіграє її здатність забезпечувати стабільність суспільства, ефективно виконувати державне управління і задовольняти вимоги громадян щодо якості роботи владних органів.

Стосовно принципів, на яких базуються механізми взаємодії держави і громадянського суспільства, можна виділити наступні:

- розподіл функцій влади між різними інститутами;
- примат права та обов'язок законодавчих органів підкорятись прийнятим ними законам;
- загальний і рівноправний характер виборів.

Існують різні рівні взаємодії між державою і громадянським суспільством. Найзагальніший рівень – це тип «форма-зміст» або сутнісно-змістовий рівень. Це співвідношення між державою і громадянським суспільством як елементами зовнішнього оформлення та внутрішнього наповнення. Держава, разом з усіма її формальними і неформальними складовими, такими як законодавство, органи влади, політична система і т.д., створює середовище, яке дозволяє громадянському суспільству існувати шляхом забезпечення відповідних прав і свобод громадян, реальної політичної участі, доступу до участі в суспільнополітичних процесах та влади. Громадянське суспільство виступає як наріжний камінь держави, індикатор рівня демократичності, основна складова політичної системи, що забезпечує реалізацію прав громадян на владу, уособлює принцип народного суверенітету і прямого народовладдя тощо [57].

Отже, держава та громадянське суспільство взаємодіють між собою як взаємозалежні елементи, необхідні один одному для існування. У рамках цього

дослідження особливий інтерес становлять формально-юридичний та інституційний рівні. Особливу увагу приділяють процесам, механізмам, моделям і формам опосередкованої взаємодії між державою і громадянським суспільством. Їх функціонування забезпечується створенням та діяльністю відповідних інституцій. З боку держави це органи, організації та заклади, що мають державно-владні функції та діють від імені держави, керуючись її законодавством. З боку громадянського суспільства такими інститутами є різноманітні самодіяльні громадські об'єднання, організації та рухи, що представляють інтереси суспільства та прагнуть їх забезпечити через взаємодію з владою. Узагальнена структура інституційних механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства може бути представлена наступним чином (див. рис. 3.1).

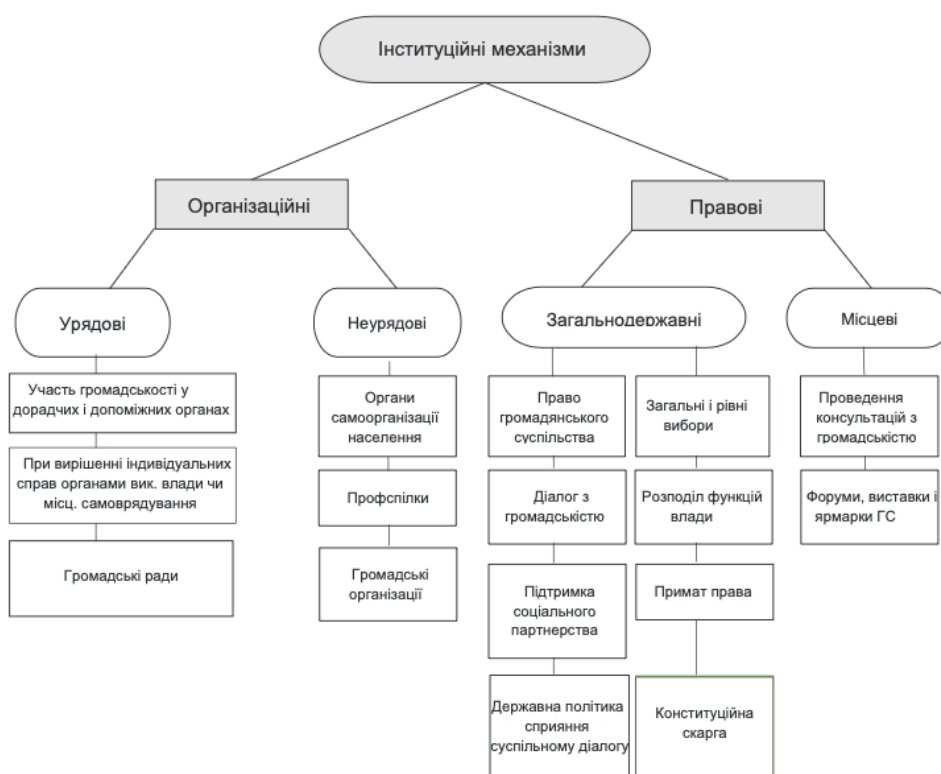

Рис. 3.1 Складові права інтелектуальної власності

Джерело: [31].

До механізмів інституційного характеру варто зарахувати діяльність різноманітних інституцій, громадських об'єднань та установ, що забезпечують і впроваджують співробітництво та взаємодію між державою та інститутами

громадянського суспільства. Механізми урядового рівня створюються і вдосконалюються в рамках функціонування системи державної виконавчої влади окремої країни і набувають форми різноманітних політик, практик чи програм. Механізми недержавних інституцій виникають поза рамками державного апарату і засновані на громадських організаціях, що не перебувають у сфері впливу посадових осіб чи органів державної влади. Законодавчі інституційні механізми виражаються в системі норм і правил, які регулюють взаємодію між державою і громадянським суспільством. Національні механізми є універсальними для більшості сучасних демократичних країн і є відображенням тих загальних цінностей і норм, які притаманні публічному простору. Правові інституціональні механізми на місцях – це форма практичних взаємин в конкретних регіонах, населених пунктах чи інших населених зонах, які можуть змінюватися з урахуванням традицій та специфіки суспільних відносин.

Треба зауважити, що на сьогоднішній день в Україні спостерігається значна кількість успішних зразків становлення та функціонування інститутів громадянського суспільства, що наближає нашу державу до сучасних європейських стандартів. У першу чергу, це відноситься до:

- зростаючого попиту на послуги організацій громадянського суспільства у ключових сферах суспільно-політичного та економічного життя країни, таких як безпека та оборона, охорона здоров'я, соціальна допомога, технологічні інновації, наука та освіта, розвиток місцевої інфраструктури;
- удосконалення системи освіти для підготовки кадрів громадянського суспільства в Україні, включаючи вдосконалення навчальних програм для громадянських лідерів та активістів;
- підвищення інститутами громадянського суспільства їхньої організаційної дієздатності та можливості здійснювати окремі функції держави та місцевих органів влади;
- збільшення масштабів реалізації громадянського, людського, організаційного та інформаційно-інтелектуального ресурсу організацій

громадянського суспільства в контексті процесу поглиблення децентралізації влади та створення спроможних територіальних громад;

– зростання потреби в послугах інститутів громадянського суспільства з боку таких важливих сфер суспільно-політичного та економічного життя в країні, як: безпекова та оборонна, медична, соціальної підтримки населення, інноваційна, науково-освітня, розбудови територіальної інфраструктури тощо.

Таким чином, сьогодні освічена та енергійна молодь активно долучається до реалізації громадських ініціатив у різних сферах суспільно-політичного життя на місцевому рівні. При цьому експерти відзначають, що громадські активісти є відкритими до інновацій, високомотивованими та готовими до спільної роботи задля досягнення спільного блага. Особливо це помітно на рівні окремих місцевих громад. Завдяки децентралізації влади багато людей беруть активну участь у громадській діяльності та працюють над покращенням місцевої інфраструктури, довкілля та управлінням державою. Їхні зусилля, спрямовані на позитивні зміни, з кожним роком стають все більш пристрасними і захоплюючими [59].

Крім того, є всі передумови розраховувати на те, що якість кадрів, які є основою становлення громадянського суспільства в Україні, в доступному для огляду майбутньому продовжуватиме покращуватися. Підставою для таких очікувань є невинне поліпшення системи підготовки спеціалістів для громадянського сектору, до якої залучаються кращі вищі навчальні заклади країни. Оскільки раніше запровадження програм з навчання та розвитку професійних навичок активістів громадянського сектора відбувалося здебільшого через разові тренінги, що проводилися за кошти міжнародних донорських організацій, то нині такі тренінги (які стали більш системними та комплексними) започатковані в ряді освітніх програм, зокрема, в провідних вищих учбових закладах України. До того ж, підвищувати свій професійний потенціал та кваліфікацію представники «третього сектору» мали змогу завдяки програмам навчання з бізнесу, маркетингу, соціології, психології,

держуправління тощо, які були пристосовані до їхніх потреб. Разом з тим, було здійснено низку освітніх та навчальних проектів для організацій громадянського суспільства, ініційованих місцевою владою, профінансованих з бюджету громади та підтриманих обласною та центральною владою.

Вищезгадані напрямки в значній мірі обумовлюються збільшенням потреби в послугах інститутів громадянського суспільства в Україні та існуючою великою кількістю перспектив для їх майбутнього розвитку, що є третім сектором сучасного українського громадянського суспільства. На сьогоднішній день на ряду з традиційними сферами суспільної активності з боку представників «третього сектору» (освіта, соціальні комунікації, розвиток регіональних агентських мереж та регіональної інфраструктури) сформувалася значна частина громадських ініціатив, що направлені на вдосконалення системи регіонального соціального управління (розвиток регіональних агентств розвитку, забезпечення соціально-економічного прогресу та впровадження учасницького регіонального та місцевого самоврядування), які націлені на вдосконалення систем соціального управління на регіональному рівні. Все більшого впливу для підвищення ефективності місцевого самоврядування отримує участь інститутів громадянського суспільства у розробці обласних та місцевих стратегій соціально-економічного розвитку та партисипативного управління громадами, активізація ролі органів місцевого самоврядування). Водночас громадянське суспільство також посилює свій вплив у впровадженні сучасних інформаційних технологій, створенні різноманітних інновацій, адаптації до потреб місцевого населення, гармонізації інтересів бізнесу та влади в реалізації інфраструктурних проектів, покращенні інвестиційного середовища та відстоюванні інтересів громади.

Отже, сьогоднішнє громадське суспільство в Україні опановує нові суспільні горизонти, здійснюючи узгоджену діяльність дедалі більшої кількості громадських організацій та об'єднань. Відбувається поступовий процес розповсюдження громадянського суспільства на неполітичну сферу суспільного життя – публічну політику (формування мережі дієвих акторів, які

мають вплив на політичні процеси), гармонізацію взаємодії з домогосподарствами та бізнесом, розвиток ринкових інфраструктур тощо [5].

Якщо зосередитися на перспективах подальшого розвитку українського громадянського суспільства, то можна відзначити посилення співпраці нашої країни з ЄС та НАТО, заохочення участі неурядових організацій у реалізації різноманітних соціальних проектів, а також стрімкий розвиток глобальних комунікаційних мереж та соціальних зв'язків між представниками різних країн. Це дозволяє українським НУО розвивати доступ до всієї необхідної інформації про основні соціально-економічні тенденції, що визначають можливості співпраці з іноземними партнерами та стратегічні напрямки оптимізації взаємодії НУО з місцевими та національними органами влади. Він може бути використаний для покращення доступу до всієї необхідної інформації про основні соціально-економічні тенденції. Крім того, ведеться робота над поєднанням соціально-технічної та культурної інтеграції НУО з різних куточків світу з метою глобалізації та посилення інформаційних потоків у суспільнополітичній сфері.

Можливості для стратегічного просування організацій громадянського суспільства в Україні тісно пов'язані з іншими можливостями для підвищення їхньої результативності в довгостроковій перспективі: Посиленням співробітництва України з ЄС та НАТО. Метою даної співпраці є, серед іншого, розбудова в Україні стійкого громадянського суспільства, яке функціонуватиме за принципами розвинутих країн, та адаптація до українських реалій розвинутих форм і методів соціально-економічної діяльності його інститутів.

Результати вивчення ефективності співробітництва між національними організаціями громадянського суспільства та їхніми партнерами в країнах ЄС і НАТО показують, що подібна співпраця зміцнює ментальну стійкість представників громадянського суспільства, підвищує їх відкритість до змін, сприятливо впливає на психологічне самопочуття населення в громадах, дереалізує відповідні проекти (переважно через суб'єктивне відчуття довіри та безпеки). Пристосування до українського середовища стандартів розвитку

громадянського суспільства, розповсюджених у провідних цивілізованих країнах (переважно країнах-членах ЄС/НАТО), дозволить збільшити рівень громадської самоорганізації українського суспільства та посилить рівень взаємної довіри між громадою та її сусідами, а також місцевою владою. Це призведе до значного зростання соціальної згуртованості та впевненості у майбутніх перспективах громадянського суспільства. Дистанція між органами влади скоротилася, а їхня співпраця стала важливим елементом соціальноекономічного розвитку громад. Населенню та місцевій владі важко, але вони вчаться і звикають вирішувати проблеми разом. Разом з тим, змінюється їхнє ставлення один до одного, зростає рівень взаємоповаги та довіри. Що ближче населення і влада один до одного, то сильніша довіра і краща співпраця. Взагалі, взаємини між громадянами та владою стають більш позитивними та продуктивними.

Разом з тим, внаслідок децентралізації влади можуть зрости загрози для становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Передусім це зумовлено послабленням рівня безпечності та захищеності діяльності інститутів громадянського суспільства в контексті збільшення зовнішніх загроз (адже здебільшого децентралізація влади передбачає розпорошення людського капіталу громадянського суспільства (а отже, і людських ресурсів), насамперед на ранніх етапах реформ, коли відбувається урізноманітнення інститутів громадянського суспільства, але вони стають менш потужними.

Висновки до розділу 3. Даний розділ присвячений шляхам розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні. Зокрема, було розглянуто інституційні обмеження взаємодії, соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність співпраці, а також перспективи розвитку цього взаємодії. Згідно з аналізом, інституціоналізація громадянського суспільства та демократизація суспільства є паралельними процесами, що взаємодоповнюють один одного. Важливою передумовою для ефективної співпраці є створення механізмів діалогу між громадянським суспільством та

державою, а також між різними гілками влади та іншими суспільними структурами.

Соціокультурні чинники, такі як утвердження механістичних засад функціонування, ерозія цілісності соціального життя та інверсія цінностей, ускладнюють розвиток взаємодії та вимагають комплексного підходу для подолання цих викликів. Насамкінець, було розглянуто перспективи розвитку взаємодії між громадянським суспільством та публічним управлінням в Україні. Досягнення максимального рівня роздержавлення та зміцнення прав громадянських організацій є основними напрямками розвитку. Зазначено, що потрібно внести зміни до Конституції, що відобразить сутність громадянського суспільства та сприятиме його розвитку. Таким чином, висновки розділу 3 підкреслюють необхідність системного підходу до розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління, а також важливість вдосконалення правової бази та конституційних принципів для сприяння цьому процесу.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел було обґрунтовано підходи до поняття громадянського суспільства та його роль в політичному процесі. Визначено, що громадянське суспільство є ключовим актором у формуванні демократичних цінностей та забезпеченні взаємодії між владою та населенням. Роль громадянського суспільства полягає в захисті прав і інтересів громадян, сприянні демократичному процесу та забезпеченні розвитку суспільства. Аналіз також показав, що громадянське суспільство виступає важливим суб'єктом громадянської участі та контролю за владою в демократичних суспільствах. Його активна участь сприяє формуванню принципів відкритості, відповідальності та партнерства, що є важливими для збереження демократичного ладу. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про важливість ролі громадянського суспільства у політичному процесі сучасного суспільства та необхідність сприяння його розвитку для зміцнення демократії та забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

2. Крім того, визначено теоретичні основи взаємодії громадянського суспільства та державного управління. Так, усвідомлення громадян як повноправних учасників, які перебувають у номінальній автономії від держави, але при цьому співпрацюють з нею задля досягнення спільного блага є базисом взаємодії громадянського суспільства та державного управління. Саме громадянське суспільство, як набір незалежних соціальних інститутів і відносин, створює умови для самореалізації індивідів і груп, задоволення приватних і суспільних інтересів і потреб. Водночас держава забезпечує захист інститутів громадянського суспільства та правове регулювання діяльності органів публічної влади. Зазначено, що взаємодія громадянського суспільства та державного управління передбачає широку комунікацію з громадськістю, таку як громадські слухання, дискусії, публічні дебати, громадський контроль, експертиза проектів нормативно-правових актів та соціальне партнерство. Ці заходи спрямовані на досягнення загального громадського консенсусу,

ідентифікацію взаємних інтересів, визначення соціальних пріоритетів і розробку взаємоприйнятних рішень.

3. Було охарактеризовано інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень. Так, підкреслено, що інструменти участі громадянського суспільства у прийнятті рішень включають у себе різноманітні форми діяльності, такі як проведення виборів, створення консультативно-дорадчих органів, громадські слухання, обговорення, конференції, семінари, круглі столи, укладання угод та договорів про співпрацю на міжрегіональному рівні, а також механізми фінансування проектів і програм громадських організацій. Зазначені інструменти спрямовані на забезпечення більшої відкритості, прозорості та включеності у процес управління. Вони створюють можливості для активної участі громадян у формуванні та реалізації рішень, що впливають на їхнє життя та сприяють підвищенню рівня демократії та взаємодії між владою та громадянами, що є важливим аспектом сучасного суспільства. Це важливий аспект сучасного суспільства, що сприяє підвищенню рівня демократії та підтримує взаємодію між владою та громадянами.

4. Досліджено нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні. Що дає змогу виділити ряд законодавчих актів та нормативних документів, які регулюють цей процес. Першочергову роль у цьому контексті відіграє Конституція України, яка визнає народ як єдине джерело влади та гарантує громадянам право на участь у владних функціях, в тому числі через управління державними справами. Додатково, нормативно-правове забезпечення включає розпорядження та постанови уряду, які визначають стратегічні напрями розвитку громадянського суспільства. Наприклад, Розпорядженням Кабінету Міністрів України передбачено формування розвитку інститутів громадянського суспільства та створення умов для участі громадян у вирішенні суспільних питань. Зокрема, у цьому контексті важливо згадати Національну економічну стратегію на період до 2030 року, яка передбачає формування у громадян свідомості про

можливості участі в управлінні справами держави та розвиток інститутів громадянського суспільства. Також важливим документом є Проект Указу Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки». Цей документ визначає основні напрями роботи з формування ефективних умов для участі громадян у вирішенні суспільних питань. Нарешті, важливим елементом нормативно-правового забезпечення є законодавство, зокрема Закон України «Про громадські об'єднання», який визначає основні принципи функціонування громадських об'єднань та забезпечує їх можливість участі в управлінні справами держави. Так, нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у публічному управлінні включає різноманітні закони, розпорядження та постанови, які регулюють цей процес та сприяють забезпеченню прав громадян на участь у вирішенні суспільних питань.

5. Обґрунтовано інституційні обмеження взаємодії громадянського суспільства та публічного управління. Незважаючи на певний прогрес у розвитку демократії та громадянського суспільства в Україні, існують численні виклики, які ускладнюють ефективну взаємодію між ними. Серед таких обмежень можна виокремити недостатню демократизацію суспільства, недостатню участь громадян у процесі управління, а також недоліки в законодавстві, що регулює відносини між цими двома суб'єктами. Для подолання цих обмежень необхідно спрямувати зусилля на розвиток політичної культури, забезпечення широкого доступу до інформації, удосконалення законодавства та підвищення рівня участі громадян у прийнятті рішень.

6. Визначено соціокультурні чинники та їх вплив на ефективність взаємодії громадянського суспільства та державного управління. Серед них: громадянське виховання та культура, які формують громадянську позицію, відновлення поваги до загальнолюдських принципів, розвиток активної громадянської позиції у суспільстві, розуміння взаємозв'язку між правом і мораллю через моральне виховання, формування правових переконань та розвиток правового світогляду, який є важливою умовою для активної участі

громадян у політично-правовому процесі. Ці соціокультурні чинники сприяють підвищенню рівня свідомості та активності громадян, що стимулює їхню участь у процесах демократичного управління та прийнятті рішень. Громадянське виховання, розвиток культури та розуміння важливості правових норм формують громадянську позицію та готовність співпрацювати з урядом. Це забезпечує більшу відкритість, довіру та взаєморозуміння між громадянським суспільством і державним управлінням, що в свою чергу сприяє ефективнішій взаємодії між ними. Таким чином, розуміння соціокультурних чинників та їх впливу допомагає створити передумови для побудови дієвих механізмів співпраці та спільної діяльності між громадянським суспільством і державним управлінням.

7. Досліджено перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні. Так, перспективи розвитку взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні залежать від успішної реалізації різноманітних завдань та заходів, спрямованих на зміцнення демократичних інститутів та забезпечення громадянської участі в управлінні суспільними справами. Для досягнення цих цілей необхідно враховувати і адаптувати кращі практики з європейського досвіду, а також використовувати інноваційні підходи до залучення громадян у процеси управління. Один із ключових напрямків розвитку полягає в розширенні можливостей для участі громадян у прийнятті рішень. Це може бути здійснено шляхом активного застосування онлайн-платформ для залучення громадян до дискусій та голосувань з питань, що стосуються їхнього місцевого оточення. Також важливим є розвиток соціального партнерства, що передбачає систематичні наради та консультації між представниками держави, громадського суспільства та окремих груп інтересів, створення представницьких органів для вирішення місцевих питань, а також участь громадськості у дорадчих та допоміжних органах, наприклад, у громадських радах. Таким чином, розвиток взаємодії громадянського суспільства та публічного управління в Україні вимагає поєднання зусиль уряду, громадських

організацій та інших зацікавлених сторін. Шляхом створення відкритих механізмів участі громадян у процесах управління та забезпечення ефективного контролю за діяльністю влади, Україна може покращити якість свого демократичного управління та зміцнити довіру громадян до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв В. М., Липовська Н. А. Взаємовідносини держави та суспільства. 2019. 172 с.
2. Берченко Г. В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні. 2012. 208 с.
3. Богініч О. Л. Б. О. Л. Громадянське суспільство, особа, держава: правові засади взаємодії в умовах демократичного розвитку. 2019. № 10. С. 102–107.
4. Бондаренко В. Громадянське суспільство: питання термінології. Юридична україна. 2014. № 10 (142). С. 14–19.
5. Борщевський В. В. Розвиток громадянського суспільства в контексті трансформації системи публічного адміністрування в Україні. 2021. С. 1–8.
6. Варягіна А. А. Розвиток форм інтернет-участі громадян у соціально-політичних процесах сучасності. 2015. № 2. С. 166–175.
7. Васільєва Л. М. Теоретичні аспекти дослідження контролю як різновиду правової форми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. *Public management*. 2022. Т. 29, № 1. С. 30–35.
8. Глібоко Н. С. Фактори виникнення і розвитку громадянського суспільства. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2017. С. 275–278.
9. Дашо Т. Держава та громадянське суспільство: правова взаємодія. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: юридичні науки. 2017. № 861. С. 113–122.
10. Директива європейського парламенту і ради (ЄС) 2019/2162 від 27 листопада 2019 року про випуск облігацій з покриттям та публічний нагляд за облігаціями з покриттям та про внесення змін до директив 2009/65/ЄС та 2014/59/ЄС: Директива Європ. парламенту від 27.11.2019 р. № 2009/65/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-19#Text (дата звернення: 09.03.2024).
11. Драгомирецька Н. Сучасні тенденції комунікацій у державному управлінні. Публічне урядування. 2015. С. 85–96.
12. Клімушин П. С. Стратегії та механізми електронного урядування в

інформаційному суспільстві. 2016. 497 с.

13. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень / Ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>.

14. Компанцева Л., Заруба О., Череватий С. «ВІСТКА». Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій. 2022. 278 с.

15. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ : Ліра, 2006. 96 с.

16. Консультації з громадськістю. Громадянське суспільство: інтерактивна інформаційно-аналітична система. URL: <http://civic.kmu.gov.ua/>

17. Крицкалюк Н. І. Інституціоналізація громадянського суспільства як чинник демократизації. Гуманітарні студії. 2014. № 22. С. 113–119.

18. Крупник А. С., Орлова А. І. Громадські ради в Україні: пошук найкращого формату діяльності. *Perspectives of science and education*. 2018. С. 283–295.

19. Крушинська С. П. Нормативно-правове забезпечення взаємодії державних органів з громадськістю у сфері освіти в Україні. Державне управління: теорія і практика. 2012. № 2. С. 9.

20. Кучерук О. О., Похило І. Д. Проблеми і перспективи становлення громадянського суспільства в Україні. 2019. С. 1–3.

21. Левченко Д.С. Взаємодія громадськості та держави у сфері публічного адміністрування в Україні. 2019. №2. С. 177–180.

22. Лотюк О. Функції громадянського суспільства в умовах євроінтеграції. *Вісник конституційного суду України*. 2014. № 5. С. 72–78.

23. Лукін С. Ю. Системний підхід до управління розвитком публічного простору. *Механізми публічного управління*. 2020. 63–67.

24. Марчук В. Концептуалізація громадянського суспільства: сучасний політологічний дискурс. 2016. № 10. С. 69–75.

25. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. 2019. С. 1–7.

26. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. 2019. С. 119–124.
27. Мельник Н. В. Шляхи формування громадянського суспільства в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 55–62.
28. Миколаєць А. Сутність взаємодії держави та громадськості в сучасній Україні. Юридичний вісник. 2021. № 3. С. 134–140.
29. Милосердна І. М. Роль громадянського суспільства в здійсненні політичного управління: український досвід. Актуальні проблеми політики. 2012. № 46. С. 214–222.
30. Наливайко Л. Р. Громадська експертиза як форма громадського контролю: проблеми теорії та практики. Університетські наукові записки. 2014. № 2 (50). С. 28–34.
31. Опалько Ю. В. Перспективи удосконалення конституційних засад громадянського суспільства в процесі реформування Конституції України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/perspektivi-udoskonalennya-konstituciynikh-zasad> (дата звернення: 19.04.2024).
32. Панченко Г. Громадська участь як механізм реалізації громадського контролю в системі публічного управління. Наукові перспективи (Наукові перспективи). 2023. № 3(33). 454–467.
33. Пашов Р., Криворот О. Вплив органів публічної влади на формування суспільної думки у контексті розвитку громадянського суспільства. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. № 2(62). С. 124–130.
34. Пеліванова Н. І. Правове регулювання публічних консультацій: міжнародні стандарти та завдання для України. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1(49). С. 73–79.
35. Петрушенко Ю. Вплив міжнародних економічних проектів на формування цінностей громадянського суспільства в українських громадах.

Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи. 2014. С. 298–307.

36. Пісоцький В. Комунікативна активність територіальної громади в процесі здійснення місцевого самоврядування в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. № 4. С. 240-251.

37. Питання до розгляду GR-J на засіданні 14 вересня 2017 р. на 1295-му засіданні заступників міністрів. URL: <https://rm.coe.int/ukraineecrml3-ukrv2/1680a2eb1a> (дата звернення: 10.03.2024).

38. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

39. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

40. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Каб. Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 : станом на 27 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

41. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

42. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179 : станом на 4 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

43. Про затвердження Положення про порядок офіційного оприлюднення відомостей про справу про банкрутство : Постанова Вищ. госп. суду України від 17.12.2013 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-13#Text> (дата звернення:

08.02.2024).

44. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань : Постанова Каб. Міністрів України від 19.12.2012 р. № 1212 : станом на 22 квіт. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1212-2012-п#Text> (дата звернення: 09.02.2024).

45. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Каб. Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976 : станом на 27 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

46. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади : Постанова Каб. Міністрів України від 29.08.2002 р. № 1302 : станом на 25 лют. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-п#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

47. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи "Електронний Уряд" : Постанова Каб. Міністрів України від 24.02.2003 р. № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-п#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

48. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

49. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).

50. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення:

12.03.2024).

51. Про Представника України в Європейській Комісії "За демократію через право" (Венеціанська Комісія) : Указ Президента України від 15.01.1997 р. № 22/97 : станом на 11 листоп. 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22/97#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

52. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

53. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017 : станом на 30 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 02.03.2024).

54. Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 18.10.2004 р. № 759-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-p#Text> (дата звернення: 06.04.2024).

55. Рекомендація CM/Rec (2017)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про молодіжну роботу. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2017-4-ukr/16808e4d93> (дата звернення: 11.03.2024).

56. Саляєв М. О. Характеристика поняття громадянське суспільство. 2016. 48–49.

57. Сапян А. С. Взаємодія громадянського суспільства і держави. Економіка інноваційної діяльності підприємств. 2017. С. 124–130.

58. Синюченко, А. М. Пріоритетні напрями дослідження проблематики прекарності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Питання політології. 2021. №. 39. С. 54–56.

59. Сінзіана Пояна. Енергія та потенціал українського громадянського

суспільства – справді надзвичайні. URL: <https://euprostit.org.ua/stories/149172>

60. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі : Принципи Ради Європи від 05.07.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209#Text (дата звернення: 23.03.2024).

61. Чернявська Б. В. Роль інститутів громадянського суспільства в діяльності публічної адміністрації: український та міжнародний аспект. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 1(30). С. 141–147.

62. Шаульська Г. М. Проблеми механізмів зворотного зв'язку між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами. Наукові записки інституту законодавства верховної ради України. 2016. № 4. С. 116–122.

63. European Parliament resolution of 15 January 2013 with recommendations to the Commission on a Law of Administrative Procedure of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2013-0004_EN.html

64. Nations in Transit (2023). Ukraine. Freedom house report. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023>.

65. Ukraine: rapid damage and needs assessment (2023). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.